

Nieuwe
Communistische Partij
van Nederland

Het imperialisme en de hedendaagse ontwikkelingen in de internationale verhoudingen

Stukken van het Partijbestuur voor de Partijconferentie van 24 juni 2023

Partijbestuur
JUNI - 2023

Inhoud

Inleiding.....	3
1. De relevantie van de leninistische opvatting van het imperialisme	5
Imperialisme: het kapitalisme in zijn monopolistische stadium.....	6
Kapitaalexport als aanjager van de wereldwijde ontwikkeling van het kapitalisme	7
Het internationale imperialistische systeem en de wet van ongelijkmatige ontwikkeling.....	9
Parasitisme en verrotting van het imperialisme.....	10
De arbeidersaristocratie als splijtzwam in de arbeidersbeweging	12
Het imperialisme als stervend kapitalisme en als vooravond van de socialistische revolutie.....	13
De zwakste schakel en de mogelijkheid van overwinning van de socialistische revolutie in één land	14
2. Algemene veranderingen in de internationale verhoudingen en verdraaiingen daarvan.....	16
De ontbinding van het koloniale systeem	16
Misvattingen over hedendaagse ongelijkwaardige en afhankelijkheidsrelaties	17
De invloed van misvattingen over het imperialisme in de beweging.....	19
Misvattingen en illusies over opkomende imperialistische blokken.....	19
3. Actuele ontwikkelingen in de internationale verhoudingen.....	21
Ontwikkelingen in de internationale economie.....	21
Herschikkingen in de internationale machtsverhoudingen	22
Verscherping van internationale tegenstellingen.....	23
Ontwikkelingen in imperialistische verbonden	24
Actuele brandhaarden.....	27
Wapenwedloop en kernwapens	28
4. Imperialistische oorlog en de houding van communisten in de strijd voor vrede.....	30
Oorlog als voortzetting van politiek met andere middelen	30
Het karakter van imperialistische oorlogen.....	31
Ervaringen van de Eerste Wereldoorlog en de leninistische strategie tegen imperialistische oorlog	32
De strijd voor vrede vandaag de dag.....	35
Het voorbeeld van Oekraïne	38
Richtlijnen voor ons ideologisch werk over imperialisme en de opbouw van een anti-imperialistische vredesbeweging	41

Inleiding

De ontwikkelingen in Nederland en in de wereld zijn zorgwekkend. Het is duidelijk dat de tegenstellingen op allerlei vlakken toenemen. De kloof tussen arm en rijk wordt alsmaar groter. We horen dat de monopolies zorgen voor werkgelegenheid, innovatie en economische groei. Maar de ene economische crisis is nog nauwelijks voorbij en de volgende staat alweer voor de deur. Publieke voorzieningen en de rechten en inkomens van mensen uit de arbeidersklasse worden afgebroken, terwijl de kapitalisten enorme winsten maken. Niet alleen de tegenstelling tussen arbeid en kapitaal verscherpt. Ook de concurrentie en tegenstellingen binnen de kapitalistenklasse en tussen verschillende kapitalistische staten nemen steeds heviger vormen aan. Er zijn brandhaarden en oorlogen op verschillende plekken in de wereld, zoals de oorlog in Oekraïne. We horen dat die oorlogen worden gevoerd voor ‘democratie’, ‘zelfbeschikking’ en ‘bescherming van minderheden’, of tegen fundamentalisme of fascisme. Vaak gebruikt de tegenstander dezelfde voorwendselen.

Al die ontwikkelingen roepen vragen op. Waarom neemt de verarming toe, ondanks dat de wetenschap en technologie steeds meer mogelijkheden bieden voor de mensen om beter te leven? Waarom ontstaan internationale conflicten en oorlogen eigenlijk? Zorgen internationale verbonden waar Nederland deel van uitmaakt, zoals de NAVO en EU, voor onze vrede en veiligheid, zoals burgerlijke partijen beweren? Hoe kunnen we als communisten de complexe en tegenstrijdige ontwikkelingen in de wereld op de juiste manier beoordelen en een effectieve strategie ontwikkelen voor de strijd?

Al deze problemen zijn gerelateerd aan het vraagstuk van het imperialisme. Een juist begrip van het imperialisme en een juiste beoordeling van de verhoudingen en de ontwikkelingen in Nederland en in de wereld, zijn onmisbaar voor de strijd van de arbeidersklasse. Zowel het 7^e Partijcongres in 2022 als de 9^e Algemene Ledenvergadering van de CJB in 2020, benadrukten daarom dat het belangrijk is dat we onderzoek doen naar het imperialisme en de hedendaagse internationale verhoudingen. Meer specifiek stelde het *Besluit over partijopbouw* dat werd vastgesteld op 7^e Partijcongres:

“Een belangrijke taak voor de partij is scholing in het imperialisme en studie om een beter begrip te vormen van de internationale verhoudingen vandaag de dag. Centraal moet daarbij staan dat het imperialisme wordt begrepen op leninistische wijze, als monopoliekapitalisme, als een fase in de ontwikkeling van het kapitalisme. Dit is van belang omdat er veel burgerlijke en opportunistische theorieën zijn, die de anti-imperialistische beweging desoriënteren en uitgangspunten zijn voor reformistische theorieën.

Zo wordt het imperialisme vaak begrepen als het agressieve buitenlandbeleid van de VS en enkele landen in Noordwest-Europa. Landen met tegengestelde belangen worden bijgevolg ook vaak ten onrechte als anti-imperialistisch gezien. Dit is een simplistische benadering, die de economische basis (monopoliekapitalisme) en andere belangrijke aspecten van het imperialisme negeert.

Ook zijn er opvattingen over de internationale verhoudingen die verouderd zijn, omdat ze bijvoorbeeld steunen op de veronderstelling dat er een sterk socialistisch blok is of op de veronderstelling dat er een koloniaal stelsel bestaat, terwijl het sterke socialistische blok grotendeels is weggevallen en het koloniale stelsel is afgebroken (ondanks dat er nog restanten van zijn, zoals de Nederlandse koloniën in het Caribisch gebied).

Een goed begrip van het imperialisme is bovendien van belang om het karakter van imperialistische interventies en oorlogen te kunnen doorgronden.”

Het Congres wees dus ook op de noodzaak om burgerlijke en opportunistische theorieën omtrent het imperialisme te bestuderen en te bestrijden. Over het imperialisme en de hedendaagse internationale verhoudingen bestaat veel verwarring, die de kapitalistenklasse aanwakkert om de anti-imperialistische strijd te desoriënteren.

Dit conferentiestuk dient als een verdere uitwerking van de congresstukken en daarmee ook als een stap in de voorbereiding van de vorming van het nieuwe partijprogramma. In dat partijprogramma zal de strategie van de partij worden uiteengezet. De uitwerking van de juiste strategie begint bij een juiste analyse van de verhoudingen, die vandaag de dag gekenmerkt worden door het imperialisme, het kapitalisme in zijn laatste stadium.

Dit stuk heeft als doel eraan bij te dragen collectief een beter begrip te krijgen van het imperialisme en de internationale verhoudingen vandaag de dag. Vanzelfsprekend betreft het een zeer omvangrijk en complex onderwerp dat vele facetten heeft. Het zou onmogelijk zijn dit in het kader van één conferentie volledig uit te werken. Het doel is bij te dragen aan scholing over dit onderwerp, bepaalde belangrijke aspecten en tendensen van actuele ontwikkelingen te benoemen, burgerlijke en opportunistische benaderingen te bekritisieren, en verdere studie en onderzoek te faciliteren.

Meer specifiek is het opgedeeld in vier delen die de volgende aspecten belichten:

1. De relevantie van de leninistische opvatting van het imperialisme
2. Algemene ontwikkelingen in de internationale verhoudingen en verdraaiingen ervan
3. Actuele ontwikkelingen in de internationale verhoudingen
4. Imperialistische oorlog en de houding van communisten in de strijd voor vrede

1. De relevantie van de leninistische opvatting van het imperialisme

Het imperialisme wordt vaak geassocieerd met kolonialisme. Zo wordt het begrip bijvoorbeeld onderwezen op school. Imperialisme wordt echter ook vaak geassocieerd met agressief buitenlandsbeleid van de VS of van enkele sterke staten tegenover zwakkere staten. Dat agressief buitenlandbeleid kan zich uiten in de vorm van politieke inmenging, economische oorlogsvoering of zelfs militaire interventie. Er is een trend van het vereenzelvigen van 'het Westen' of de VS met het imperialisme. Dat is een trend die we veel zien in verschillende 'linkse' sociaaldemocratische en opportunistische publicaties, in de burgerlijke media en onder burgerlijke academici, maar ook binnen de internationale communistische beweging.

De uiteenlopende burgerlijke en opportunistische theorieën belichten ongetwijfeld verschijnselen die inderdaad op de ene of andere manier te maken hebben met imperialisme. Toch creëren ze verwarring, doordat ze niet goed doordringen tot de essentie en de oorzaken van de verschijnselen. Ze bieden geen correct inzicht in het karakter van de hedendaagse internationale verhoudingen, de rol van internationale verbonden en organisaties, de oorzaken van interventies en oorlogen etc. In strategieën die op basis van burgerlijke of opportunistische theorieën worden ontwikkeld, wordt de anti-imperialistische strijd losgekoppeld van de antikapitalistische strijd. Daardoor wordt de arbeidersbeweging voor het karretje gespannen van het ene of andere gedeelte van de bourgeoisie. Burgerlijke en opportunistische theorieën over het imperialisme hebben daarom een schadelijke invloed op de beweging.

Hoewel in algemene termen meestal wel wordt erkend dat economische belangen een rol spelen bij imperialisme, wordt imperialisme zowel in burgerlijke als opportunistische literatuur veelal gezien als een kwestie van buitenlandbeleid of internationale verhoudingen, los van de economische basis en de kapitalistische productieverhoudingen.

De ontwikkelingen in de politiek en de internationale verhoudingen, kunnen echter niet los worden gezien van de ontwikkelingen in de economie en de productieverhoudingen. In *Het imperialisme als hoogste stadium van het kapitalisme* gaf Lenin in 1916 een uitwerking van het imperialisme. Het doel van dat werk, was om "een algemeen beeld te geven van de kapitalistische wereldeconomie met haar internationale onderlinge betrekkingen in het begin van de 20ste eeuw".¹ Daarbij beschreef Lenin de dialectische relatie tussen de economische basis en de politieke aspecten van het imperialisme. Lenin benaderde het imperialisme als een stadium in de ontwikkeling van het kapitalisme. Meer specifiek definieerde hij het imperialisme als "het monopolistische stadium van het kapitalisme".

Toen Lenin dit werk schreef werden er al werken vanuit burgerlijke en opportunistische hoek geschreven die de objectieve ontwikkelingen in het kapitalisme, de omslag van vrije concurrentie naar monopolie, analyseerden vanuit burgerlijke en kleinburgerlijke hoek. Dat er een historische breuk was met de eerdere periode van het kapitalisme was hen namelijk ook niet ontgaan. Zij benaderden echter, zoals vandaag de dag ook gebeurt, de gebeurtenissen vanuit de lens van de bourgeoisie. Omdat de bourgeoisie het kapitalisme als eeuwig beschouwt en probeert te behouden, terwijl de objectieve omstandigheden juist aantonen dat het kapitalisme zijn historische rol heeft vervuld en vervangen moet worden door een hogere maatschappijvorm, het socialisme-communisme, neigen ze ernaar een verdraaid beeld van het imperialisme te scheppen. De arbeidersklasse daarentegen, is de klasse die belang heeft bij het veranderen van het systeem, en juist daarom kan alleen vanuit het standpunt van de arbeidersklasse het systeem objectief en correct begrepen worden. Lenin's standpunt is dan ook het standpunt van het proletariaat.

De marxistische benadering stelde Lenin in staat om de plaats van het imperialisme in de geschiedenis te bepalen, namelijk als het laatste stadium van het kapitalisme. Het imperialisme wordt gekenmerkt door de

¹ Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium*, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1916/imp-hsc/pref02.htm>.

volgende vijf basiskennmerken, die het monopolistische kapitalisme onderscheiden van het voor-monopolistische kapitalisme:

- “een concentratie van productie en kapitaal, die zo’n hoge trap van ontwikkeling heeft bereikt, dat zij monopolies voortbrengt die een beslissende rol in het economische leven spelen;
- het samensmelten van bank- en industrieel kapitaal en het, op grondslag van dit “financierskapitaal” ontstaan van een financiersoligarchie;
- de kapitaalexport krijgt in vergelijking met de warenexport, een bijzonder grote betekenis;
- er vormen zich internationale monopolistische verbonden van kapitalisten, die de wereld onder elkaar verdelen;
- de territoriale verdeling van de wereld tussen de grootste kapitalistische mogendheden is voltooid.”²

We zullen hier nader ingaan op de leninistische theorie van het imperialisme en vervolgens stilstaan bij actuele ontwikkelingen.

Imperialisme: het kapitalisme in zijn monopolistische stadium

Vanzelfsprekend is er geen specifieke datum aan te geven waarin het kapitalisme zijn monopolistische stadium betreedt. Lenin onderscheidde grofweg drie periodes in de ontwikkeling van het kapitalisme, waarbij de jaartallen moeten worden gezien als relatief en indicatief, niet absoluut. De periode 1789 (burgerlijke Franse Revolutie) – 1871 (proletarische Commune van Parijs) is de periode waarin de bourgeoisie opkomt en overwint tegenover het feodalisme³. De tweede periode, van 1871 tot 1914 (Eerste Imperialistische Wereldoorlog) is de periode waarin de bourgeoisie volledig dominant wordt. Zij verliest haar progressieve rol in de geschiedenis en wordt steeds meer een reactionaire klasse, die de bestaande kapitalistische verhoudingen in stand wil houden en de verdere ontwikkeling van de maatschappij hindert. In deze periode, in het bijzonder gedurende 1898-1914, verschijnen de bovengenoemde basiskennmerken van het imperialisme op de voorgrond en betreedt het kapitalisme zijn monopolistische stadium. De periode vanaf de uitbraak van de Eerste Imperialistische Wereldoorlog in 1914 “plaatst de bourgeoisie in dezelfde “positie” als die waarin de feodale heren zich bevonden tijdens het eerste tijdperk. Dit is het tijdperk van het imperialisme...”⁴

We zagen dat de kapitalistische monopolies de economische grondslag zijn van het imperialisme. “Het economisch fundamentele in dit proces (d.w.z. de opkomst van het imperialisme – red.) is de aflossing van de kapitalistische vrije concurrentie door het kapitalistische monopolisme.”⁵ We moeten het monopolie niet nauw en statisch opvatten in zijn letterlijke betekenis, d.w.z. één enkele onderneming die de gehele productie in grote sectoren van de economie controleert. Met monopolie doelen we op de tendens van de verschijning van zeer grote kapitalistische ondernemingen die in één of meer sectoren actief zijn en met andere ondernemingen het grootste deel van de productie en de markt delen. Daarom bestaat er tussen hen

² Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium*, <https://www.marxists.org/nederlands/lenin/1916/imperialisme/7.htm>.

³ Het feodalisme is de socio-economische formatie die voorafging aan het kapitalisme. De belangrijkste klassen van deze productiewijze waren de uitgebuite horige boeren en de uitbuitende feodale heersers (adel en geestelijkheid). Het feodalisme werd gekenmerkt door het feodale grondeigendom. De horige boeren waren gebonden aan de grond, maar hadden hun eigen huishouden en hielden een deel van wat zij produceerden. De agrarische sector was de belangrijkste sector voor het feodalisme. In de ontwikkeling van het feodalisme ontstonden verschillende vormen waarin de politieke macht werd uitgeoefend, zoals monarchie en absolutisme. In een bepaald stadium in de ontwikkeling van de productiekrachten, raakten de feodale verhoudingen verouderd en stonden ze de verdere ontwikkeling in de weg. Via burgerlijke revoluties werd het feodalisme afgeschaft ten gunste van het kapitalisme. Dit gebeurde eerst in Europa. In Azië, Afrika en Latijns-Amerika zijn overblijfselen van het feodalisme lang in stand gehouden, vaak ook door het imperialisme dat er gebruik van maakte.

⁴ Lenin, *Onder valse vlag*, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1915/mar/x01.htm>.

⁵ Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium*, <https://www.marxists.org/nederlands/lenin/1916/imperialisme/7.htm>.

een felle concurrentie. De monopolies leiden dus niet tot de ontkenning van de concurrentie, maar juist tot de uitdrukking ervan op een ander niveau.

Zoals Lenin beschrijft, is monopolievorming een resultaat van de concentratie van de productie, wat een eigenschap is van het kapitalisme. De monopolievorming en de opkomst van het imperialisme zijn dus geen afwijking van het kapitalisme, maar juist een noodzakelijk gevolg van de ontwikkeling van het kapitalisme.

De eerdergenoemde vijf basiskennmerken van het imperialisme moeten niet worden gezien als een 'checklist'. Het zijn geen losstaande kenmerken die niets met elkaar te maken hebben. In tegendeel, het zijn allemaal kenmerken die volgen uit één proces, namelijk de ontwikkeling van het kapitalisme die noodzakelijkerwijs leidt tot de concentratie van de productie in grote monopolies die de economie gaan domineren. De concentratie van de productie gaat gepaard met de concentratie van het bankwezen, die onvermijdelijk leidt tot de vorming van bankmonopolies en de samensmelting van het bankkapitaal en het industrieel kapitaal, en dus de vorming van het financierskapitaal. De dominantie van het financierskapitaal leidt er noodzakelijk toe dat de export van kapitaal een beslissende betekenis krijgt in de internationale economische verhoudingen. De dominantie van de monopolies en het financierskapitaal, evenals de export van kapitaal, leiden onvermijdelijk tot de strijd voor de herverdeling van de wereld tussen de verbonden van de monopolies.

Het imperialisme leidt tot een verdere verscherping van alle tegenstellingen onder het kapitalisme. De basistegenstelling van het kapitalisme is de tegenstelling tussen enerzijds de vermaatschappelijking van de productie en anderzijds de private toe-eigening van de resultaten ervan doordat de productiemiddelen nog steeds privaat eigendom zijn. Het imperialisme is enerzijds een resultaat van de concentratie en vermaatschappelijking van de productie, maar anderzijds leidt het ook tot nog verdere verscherping van deze hoofdtegenstelling die de kapitalistische productiewijze kenmerkt.

“Het kapitalisme voert in zijn imperialistische stadium tot vlakbij de meest alzijdige vermaatschappelijking van de productie en sleept de kapitalisten tegen wil en dank naar een zekere nieuwe maatschappelijke orde die de overgang vormt van volkomen vrije concurrentie naar volledige vermaatschappelijking.

De productie wordt maatschappelijk, maar de toe-eigening blijft privaat. De maatschappelijke productiemiddelen blijven particulier eigendom van een gering aantal personen. Het algemeen bestel van de formeel erkende vrije concurrentie blijft bestaan, maar de druk van de weinige monopolisten op de overige bevolking wordt honderdmaal zwaarder, hinderlijker en ondragelijker.”⁶

Kapitaalexport als aanjager van de wereldwijde ontwikkeling van het kapitalisme

Het imperialisme is niet statisch. Het is voortdurend in ontwikkeling en ondergaat steeds veranderingen. Een belangrijke aanjager daarvan is de export van kapitaal. Om het imperialisme en de veranderingen die plaatsvinden te begrijpen, is het van belang kapitaalexport correct te begrijpen.

‘Kapitaal’ wordt in burgerlijke theorieën veelal gehanteerd als synoniem voor geld of productiemiddelen. Dit is onjuist. Het zou immers betekenen dat het kapitalisme millennia oud zou zijn. Kapitaal is niet het geld of het productiemiddel. Het is een maatschappelijke verhouding. Meer specifiek de uitbuitingsverhouding tussen de kapitalist, de bezitter van productiemiddelen, en de loonarbeider. Geld en productiemiddelen functioneren als belichaming kapitaal op het moment dat ze worden aangewend in het kapitalistische productieproces voor de uitbuiting van de arbeiders en de toe-eigening van meerwaarde door de kapitalist. Wat wordt dan bedoeld met ‘export van kapitaal’ en waarom doet dat zich voor?

⁶ Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium*, <https://www.marxists.org/nederlands/lenin/1916/imperialisme/1.htm>.

De kapitalist is altijd uit op het toe-eigenen van zoveel mogelijk meerwaarde. Daarom wordt de meerwaarde die ontstaat in het productieproces door de kapitalist voor een groot deel aangewend voor de aankoop van extra productiemiddelen en arbeidskracht. Zo wordt dus meerwaarde omgezet in kapitaal. Dit heet accumulatie van kapitaal of kapitaalaccumulatie⁷. Maar de kapitaalaccumulatie bots op het probleem dat de massa's onvoldoende koopkracht hebben om alles wat geproduceerd wordt te consumeren. Zo ontstaat kapitaaloverschot. Er is meer en meer kapitaal, maar het wordt steeds moeilijker om dat nog winstgevend aan te wenden. Toch 'moet' dat kapitaal geïnvesteerd worden, want als het stil staat, als het niet wordt aangewend in het productieproces om meerwaarde te creëren, dan is het geen kapitaal meer.

Om het probleem van het overschot aan kapitaal op te lossen, gaat de financiersoligarchie over de landsgrenzen kijken. In landen die minder ontwikkeld zijn (d.w.z. landen met een lagere organische samenstelling van kapitaal⁸), en waar vaak goedkopere grondstoffen of arbeidskrachten beschikbaar zijn, kan het kapitaal winstgevend worden aangewend. Dat kan in de vorm van directe investeringen (door in het buitenland bedrijven, fabrieken, mijnen, kantoren en dergelijke op te zetten of door bedrijven in het buitenland over te nemen), of in de vorm van leningen. Zo wordt het kapitaaloverschot dus geëxporteerd naar het buitenland.

Bij export van kapitaal ontstaan allerlei economische en politieke afhankelijkheidsrelaties. Maar tegelijkertijd bevordert de kapitaalexport de ontwikkeling van zowel de productiekrachten als de kapitalistische productieverhoudingen in het minder ontwikkelde land. Dit is fundamenteel voor een juist begrip van het imperialisme: de kapitaalexport is een aanjager van de ontwikkeling van het kapitalisme wereldwijd.

“De kapitaalexport oefent in de landen waarheen hij zich richt, invloed uit op de ontwikkeling van het kapitalisme en wel door deze ten eerste te verhaasten. Terwijl deze export er dus tot op zekere hoogte toe bijdraagt dat de ontwikkeling in de kapitaal exporterende landen iets wordt geremd, compenseert hij dit volledig dankzij de verbreiding en verankering der kapitalistische ontwikkeling in de hele wereld.”⁹

Door deze ontwikkeling heeft het kapitalisme zelfs in de meest achtergestelde landen voet aan de grond gekregen, en zijn vandaag de dag de voor-kapitalistische productieverhoudingen nagenoeg overal afgeschaft. Overblijfselen van voor-kapitalistische verhoudingen kunnen overigens nog wel bestaan, maar ze hebben niet langer een beslissende invloed in de economie. Wereldwijd doordringt het monopoliekapitalisme de economische verhoudingen.

⁷ Reformisten, die proberen het kapitalisme als hervormbaar voor te stellen, benaderen de kapitaalaccumulatie slechts als een moreel probleem. Zij stellen voor dat de kapitaalaccumulatie en het maken van winst alleen maar 'begrensd' hoeven te worden of dat het kapitaal enkel 'in de maatschappij moet worden gestoken'. Hoewel hervormingen in het belang van de arbeidersklasse kunnen en ook moeten worden afgedwongen, zijn deze verbeteringen onder het kapitalisme altijd tijdelijk en kunnen ze het systeem als geheel zelfs een 'adempauze' geven. Vroeg of laat echter moet het kapitaal deze hervormingen 'terugduwen' om de winst te maximaliseren. Dit wordt mede bepaald door de tendens van de dalende winstvoet. Het kapitaal kan geen constante winst maken. De tendens van de dalende winstvoet wordt veroorzaakt doordat het aandeel variabel kapitaal (arbeid) afneemt in verhouding tot het constante kapitaal (machines, gebouwen enz.). Omdat alleen menselijke arbeid winst voort kan brengen daalt dus de winstvoet, die de verhouding uitdrukt tussen de meerwaarde en het totale kapitaal. Al deze zaken zitten al in het kapitalistische systeem zélf besloten en kunnen dus niet "weggewenst" worden door reformisten.

⁸ De organische samenstelling van het kapitaal is de verhouding tussen constant kapitaal en variabel kapitaal. Constant kapitaal is het kapitaal dat wordt besteed aan productiemiddelen, waarvan de waarde in het productieproces niet verandert. De waarde van het kapitaal dat wordt besteed aan arbeidskracht verandert wel: het neemt toe, doordat de arbeidskracht meerwaarde voortbrengt. Dit gedeelte wordt daarom variabel kapitaal genoemd. Doordat de wetenschap en technologie zich ontwikkelen, neemt het aandeel van het constante kapitaal toe, en het aandeel van variabel kapitaal neemt af. Zo stijgt de organische samenstelling van het kapitaal.

⁹ Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium*, <https://www.marxists.org/nederlands/lenin/1916/imperialisme/4.htm>.

Het internationale imperialistische systeem en de wet van ongelijkmatige ontwikkeling

We hebben beknopt bepaalde fundamentele economische eigenschappen en wetmatigheden van het imperialisme benoemt. Deze werken door in de politieke en internationale verhoudingen. De leninistische theorie van het imperialisme stelt ons daarom in staat om de ontwikkelingen in de economie, de politiek en hun onderlinge samenhang te begrijpen.

Het monopoliekapitalisme, met de eigenschappen en wetmatigheden die we eerder noemden, is de basis waarop de internationale verhoudingen vorm krijgen. Deze eigenschappen en wetmatigheden van het imperialisme, die Lenin beschreef, zijn onverminderd geldig. De concentratie van de productie in de handen van de monopolies, de vorming van de financiersoligarchie en de kapitaalexport vormen de economische basis voor de internationale verhoudingen. Er worden imperialistische verbonden gevormd. De internationale verhoudingen kenmerken zich door felle concurrentie tussen monopolies, landen en imperialistische verbonden, voor de verdeling en herverdeling van grondstoffen, transportroutes, markten, grondgebieden, invloedssferen etc.

Op die basis worden dus de internationale verhoudingen in het imperialisme vormgegeven, waarbij we ongelijke relaties tussen verschillende landen kunnen zien. Landen kunnen een meer of minder begunstigde positie hebben in het internationale imperialistische systeem. Dat hangt niet alleen af van hun economische macht, maar ook van andere factoren, zoals hun politieke en diplomatieke invloed en de capaciteiten van hun krijgsmacht. Het internationale imperialistische systeem wordt daarom weleens vergeleken met een piramide. Een paar landen staan aan de top en hebben wereldwijd grote invloed. Een aantal landen is wat minder sterk maar heeft wel een begunstigde positie en bijvoorbeeld regionaal veel invloed. Een hoop landen heeft een minder begunstigde positie.

De internationale verhoudingen zijn niet statisch. De machtsverhoudingen tussen verschillende landen, tussen en ook binnen verschillende imperialistische blokken, veranderen voortdurend. Landen kunnen hoger of lager in de imperialistische piramide komen. De veranderingen in de machtsverhoudingen tussen imperialistische blokken zijn een belangrijke aanjager van inter-imperialistische conflicten (d.w.z. conflicten tussen imperialistische machten).

De voortdurende verandering van de machtsverhoudingen is een resultaat van een wetmatigheid die het kapitalisme kenmerkt, namelijk de wet van de ongelijkmatige ontwikkeling.

“Want onder het kapitalisme is een verdeling van invloedssferen, belangen, koloniën enz., uitsluitend mogelijk op grond van de machtsverhoudingen van de deelnemers, op grond van hun algemeen economische, financiële, militaire e.a. macht. Maar deze machtsverhoudingen wijzigen zich voortdurend, want een gelijkmatige ontwikkeling van de afzonderlijke ondernemingen, trusts, takken van industrie en landen, is onder het kapitalisme uitgesloten.”¹⁰

De concurrentie en het winstbejag, die de kapitalistische productiewijze kenmerkt, dwingt de kapitalisten om steeds de uitbreiding van hun kapitaal na te jagen. Dat gaat gepaard met de concentratie en centralisatie van kapitaal.¹¹ Maar dit gebeurt niet op een gelijkmatige wijze in elk bedrijf, elke sector en in elk land. In tegendeel. Omdat in het kapitalisme de economische groei plaatsvindt in het kader van de warenproductie¹² en de anarchie van de productie¹³, is de economische ontwikkeling ongelijkmatig. Het ene bedrijf, sector of

¹⁰ Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium*, <https://www.marxists.org/nederlands/lenin/1916/imperialisme/9.htm>.

¹¹ Concentratie van kapitaal is de toename van kapitaal doordat de kapitalist de meerwaarde die de arbeiders voortbrengen toe-eigent en omzet in kapitaal. Centralisatie van kapitaal is toename van kapitaal door vereniging van meerdere kapitalen tot een grote kapitaal, bijvoorbeeld door het opkopen van concurrenten, fusies, het vormen van naamloze vennootschappen etc.

¹² Warenproductie wil zeggen de productie van waren. In andere woorden, productie van producten die bestemd zijn voor verkoop, oftewel voor de markt.

¹³ De anarchie van de maatschappelijke productie wil zeggen dat de economie zich op ongeplande en ongeorganiseerde wijze ontwikkelt. In een economie die is gebaseerd op het private eigendom, wordt de productie

land is beter in staat dan het andere om de winsten te vergroten, het kapitaal uit te breiden en concurrenten uit te schakelen. Dat kan komen door de werking van de wet van vraag en aanbod, het vermogen om concurrerende prijzen te vormen, verandering in de organische samenstelling van kapitaal waardoor de arbeidsproductiviteit verhoogt, intensivering van de uitbuiting, de beschikbaarheid van geldkapitaal voor investeringen, fusie of overname, of andere factoren.

De wet van de ongelijkmatige ontwikkeling is dus eigen aan het kapitalistische systeem. In het stadium van het imperialisme overheersen in steeds meer landen de kapitalistische verhoudingen in de productie. Vandaag de dag zijn de voor-kapitalistische productieverhoudingen nagenoeg overal afgeschaft en de overblijfselen ervan worden overschaduwd door de kapitalistische verhoudingen en de beslissende invloed van de monopolies in de productie. Maar dit doet niets af aan de geldigheid van de wet van ongelijkmatige ontwikkeling. In tegendeel, de werking ervan wordt nog heviger. De concurrentie en de strijd tussen bedrijven, sectoren en landen om elkaar in te halen neemt juist toe. In het voor-monopolistische kapitalisme uitte de wet van ongelijkmatige ontwikkeling zich in de voorsprong van bepaalde kapitalistische landen, een voorsprong die over langere periodes was ontstaan. Het stadium van het imperialisme kenmerkt zich door sprongen in de ontwikkeling van landen die soms razendsnel andere landen kunnen inhalen.

Mede als gevolg van de wet van ongelijkmatige ontwikkeling verandert de positie van elk land binnen de imperialistische piramide. In het internationale imperialistische systeem domineren dan ook niet langer dezelfde landen als in het verleden. Sommige landen hebben hun sterke positie verloren. Andere landen, die misschien een eeuw geleden een zwakkere positie hadden of zelfs een kolonie waren, treden nu naar voren als grote spelers in het internationale imperialistische systeem.

De veranderende machtsverhoudingen tussen imperialistische machten zijn de basis voor de strijd om de herverdeling van grondstoffen, transportroutes, markten en invloedssferen. Dit vormt de voedingsbodem voor imperialistische conflicten en oorlogen.

Parasitisme en verrotting van het imperialisme

Het kapitalisme wordt, net als de voorgaande uitbuitingsmaatschappijen, gekenmerkt door **parasitisme**. De kapitalistenklasse leeft als een parasiet van vreemde arbeid (d.w.z. het werk van anderen). Het parasitisme in de maatschappij wordt in het kapitalisme steeds zichtbaarder, als uitdrukking van de verscherping van de basistegenstelling tussen de vermaatschappelijking van de productie en de private toe-eigening van de resultaten van de arbeid.

Dit komt bijvoorbeeld tot uitdrukking in bepaalde verschijnselen die gepaard gingen met de vorming en overheersing van monopolies in de productie. Bijvoorbeeld het ontstaan van naamloze vennootschappen en de scheiding tussen het bestuur van kapitalistische ondernemingen en het kapitaalbezit. Met het ontstaan van zulke monopolies en het financierskapitaal, raakt de kapitalist-aandeelhouder nog verder vervreemd van het productieproces. De kapitalistenklasse wordt zo steeds meer rentenier.

Monopolies kunnen door hun monopoliepositie grote **monopoliewinsten** krijgen, die ver boven de gemiddelde winst uitstijgen. De bron van de monopoliewinst is het uitpersen van niet alleen de arbeidersklasse maar van de maatschappij als geheel.

door de individuele private bedrijven bepaald op basis van koopkrachtige vraag en aanbod, de fluctuerende marktprijzen en de concurrentie. De economische ontwikkeling wordt dus niet vooraf gepland op basis van de behoeften van de bevolking. De anarchie van de productie leidt ertoe dat niet alle productiekrachten worden benut (denk aan werkloosheid) en dat productiekrachten worden verspild op onproductieve wijze. In het kapitalisme bestaat een tegenstelling tussen de georganiseerde en geplande productie in elke afzonderlijke fabriek of bedrijf, en de anarchie van de productie in de gehele maatschappij. Deze tegenstelling is een uitdrukking van de hoofdtegenstelling van het kapitalisme tussen de vermaatschappelijking van de productie en de private kapitalistische toe-eigening van de resultaten van de productie. De interventies van de burgerlijke staat in de economie (zoals economisch beleid) heffen de anarchie van de productie geenszins op.

Door hun positie kunnen monopolies hun waren verkopen voor de hoofdprijs. Dat betreft niet alleen de producten en diensten die de werkende bevolking consumeert, maar ook bijvoorbeeld de door de industrie geproduceerde productiemiddelen die bijvoorbeeld boeren nodig hebben. Tegelijkertijd worden de prijzen van de waren van de boerenklasse en de overige kleine warenproducenten omlaag gedrukt door de monopolies. Zo komt een deel van de meerwaarde die door de kleinburgerij is geproduceerd terecht bij de monopolies. Zo worden de boerenklasse (de kleine en middelgrote boeren) en overige kleine warenproducenten dus uitgeknepen.

Een andere zeer belangrijke bron voor de monopoliewinsten is de kapitaalexport. Dat gaat op verschillende manieren. In de eerste plaats via de uitbuiting van de werkende klasse in andere landen (soms onder onmenselijke omstandigheden, kinderarbeid etc.). Maar ook via de ruil van niet-equivalente waren, wat wil zeggen dat de monopolies waren exporteren tegen prijzen boven de waarde en importeren tegen lage prijzen, en op allerlei andere manieren waarmee monopolies meerwaarde toe-eigenen die in andere landen is voortgebracht. Vroeger was dit nauw verweven met de onderdrukking van gekolonialiseerde landen. Vandaag gaat het via allerlei ongelijke afhankelijkheidsrelaties tussen landen, waarbij ook overblijfselen van het kolonialisme een rol spelen.

De monopoliewinsten worden ook veiliggesteld met imperialistische oorlogen, bewapening en militarisering van de economie. De staat betaalt – met het geld dat via belastingheffing bij de werkende bevolking is weggehaald – de hoofdprijs voor bewapeningsopdrachten. Dit is nauw verweven met de inter-imperialistische tegenstellingen en de pogingen van de kapitalistenklasse in elk land om zijn positie in het imperialistische systeem te verbeteren, markten te veroveren etc. Algemener dient de burgerlijke staat als de ‘collectieve kapitalist’, die de inkomens van de werkende bevolking via belastingen afroemt om het grootkapitaal te spekken, op manieren die overeenstemmen met de burgerlijke wetgeving maar ook in de vorm van corruptie.

Het parasitisme van de kapitalistische maatschappij drukt zich ook uit in het feit dat steeds meer productiekrachten niet worden aangewend voor zaken die nodig zijn om de behoeften van de maatschappij te voorzien. In plaats daarvan verspilt de maatschappij steeds meer productiekrachten aan onnodige circulatiekosten¹⁴ of wapens die dingen en mensenlevens vernietigen in plaats van opbouwen etc.

Het parasitisme drukt zich ook uit in de uitgave van en handel in aandelen, beursspeculatie, het verzekeringswezen en nog op talloze andere manieren. Met het imperialisme wordt het parasitisme dus verder gegeneraliseerd. Aan de basis van al de bovengenoemde fenomenen ligt het kapitalistische private eigendom, dat inherent een parasitair karakter heeft. Het is immers eigendom dat gebaseerd is op de uitbuiting van vreemde arbeid. Het imperialisme maakt dit slechts op allerlei manieren aanschouwelijker en heviger. Het is een uitdrukking van de verrotting en ontbinding van de kapitalistische maatschappij in zijn laatste stadium.

Het is belangrijk dat de parasitaire aspecten van het imperialisme niet worden losgetrokken van deze essentie. Er zijn krachten die enkel het ‘casinokapitalisme’, ‘rentenierskapitalisme’, ‘financieel kapitalisme’, ‘vriendjeskapitalisme’ of iets dergelijks bekritisieren. Daarmee proberen ze een vals onderscheid te maken tussen parasitair of corrupt kapitaal en productief kapitaal, tussen ‘slechte’ en ‘goede’ kapitalisten. Zulke kritiek op het ‘kapitalisme’, die eigenlijk alleen kritiek is op een bepaald aspect, vinden we bijvoorbeeld terug bij sociaaldemocratische en opportunistische krachten. Maar ook reactionaire, fascistische krachten gebruiken ‘antikapitalistische’ leuzen die op zulke valse tegenstellingen gebaseerd zijn.

¹⁴ De kapitalistische productie is verbonden met de warencirculatie. De geproduceerde waren moeten verkocht worden om omgezet te worden in geld (waar vervolgens andere waren mee gekocht kunnen worden zoals productiemiddelen en arbeidskrachten om nieuwe waren te produceren etc.). De circulatiekosten betreffen de kosten die verbonden zijn met de circulatie, oftewel met de omzetting van waren in geld (en vice versa). Denk aan kosten voor transport, verpakking, maar ook verkoop, reclame etc.

De realiteit is dat er geen kapitalistische productie kan bestaan zonder de parasitaire verschijnselen. Geen industrieel kapitaal zonder bankkapitaal, financierskapitaal, fictief kapitaal¹⁵ etc.

Het parasitisme en de verrotting dringt door in allerlei facetten van de maatschappij. Ook in de staat, niet alleen via de bewapeningsprogramma's, maar ook in de vorm van corruptie. Het dringt zelfs door in de arbeidersbeweging.

De arbeidersaristocratie als splijtzwam in de arbeidersbeweging

Het imperialisme beïnvloedt ook de arbeidersbeweging. Het grootkapitaal probeert de arbeidersbeweging te verdelen en tegen elkaar uit te spelen. De monopolies hebben immers belang bij een zwakke en verdeelde arbeidersbeweging, om de kapitalistische uitbuiting veilig te stellen. Om dat te bewerkstelligen wordt een klein deel van de arbeidersklasse omgekocht door het kapitaal. Deze laag van de arbeidersklasse wordt de **arbeidersaristocratie** genoemd.

Dat omkopen kan plaatsvinden op allerlei zichtbare en minder zichtbare manieren. Bijvoorbeeld in de vorm van bepaalde goedbetaalde en bevoorrechte posities in het staatsapparaat en de ambtenarij, bij lobbyorganisaties, in bedrijven, bij academische of onderzoeksinstellingen, of in de **arbeidersbureaucratie** (d.w.z. vakbonden en sociaaldemocratische partijen). Het kan zelfs in de vorm van pogingen om bij een staking de leiders letterlijk om te kopen. Het betreft dus een laag in de arbeidersklasse die een graantje meepikt van de monopoliewinsten. Dit is een uitdrukking van het parasitisme, dat kenmerkend is voor het imperialisme, binnen de arbeidersbeweging.

Er ontstaat dus een laag binnen de arbeidersklasse waarvan de belangen verstrengeld raken met die van de bourgeoisie. Hierdoor hebben ze vooral kleinburgerlijke opvattingen, die ook worden bevorderd door hun begunstigde positie en levensstandaard. Binnen de arbeidersbeweging sturen ze aan op compromissen met de bourgeoisie en verzetten zich tegen een klassengeoriënteerde lijn. De arbeidersaristocratie vormt zo een maatschappelijke basis voor het opportunisme in de arbeidersbeweging en fungeert daarbinnen als splijtzwam.

Lenin zette het als volgt uiteen: “Wanneer de kapitalisten in een van de vele takken van industrie, in een van de vele landen enz. hoge monopolistische winst maken, krijgen zij economisch de mogelijkheid, sommige arbeiderslagen en zelfs een vrij grote minderheid van de arbeiders tijdelijk om te kopen, naar hun zijde over te halen en tegen alle andere arbeiders uit te spelen. Dit streven wordt versterkt door het felle antagonisme dat de verdeling van de wereld tussen de imperialistische naties doet ontstaan. Zo ontstaat het verbond van imperialisme en opportunisme...”¹⁶

Vanuit opportunistische en burgerlijke kringen, worden theorieën verspreid dat de hele arbeidersklasse van landen met een begunstigde positie in het imperialistische systeem tot de arbeidersaristocratie zou behoren, gebaseerd op de simplistische argumentatie dat de arbeidersklasse in deze landen hoger inkomen heeft dan de arbeidersklasse in andere landen. Deze theorie is faliekant onjuist.

Binnen de arbeidersklasse bestaan verschillen in loon, arbeidsomstandigheden, mate van specialisatie etc. Dat kunnen relatief grote verschillen zijn tussen verschillende landen, sectoren en zelfs bedrijven. Het verschil in inkomen is niet het enige criterium. Zulke verschillen kunnen immers ook uitdrukking geven aan verschillen in waarde van de arbeidskracht, verschillen in de productiviteit in verschillende sectoren of landen, marktfactoren, of andere factoren zoals verschillen die ontstaan door discriminatie van vrouwen, etnische en andere minderheden etc. Het verschil in inkomen moet in samenhang worden genomen met

¹⁵ Fictief kapitaal is kapitaal in de vorm van waardepapieren die de eigenaren inkomsten opleveren, zoals aandelen en obligaties. Deze waardepapieren worden ook verhandeld en er wordt mee gespeculeerd. Het fictief kapitaal breidt zich uit onder het kapitalisme, wat o.a. samenhangt met de uitbreiding van het krediet, van de naamloze vennootschappen en van de scheiding tussen de directe leiding van de productie en de kapitalisten. De uitbreiding van het fictief kapitaal is een uitdrukking van het parasitisme.

¹⁶ Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium*, <https://www.marxists.org/nederlands/lenin/1916/imperialisme/10.htm>.

andere criteria zoals de aard van het werk (bestuurlijk of uitvoerend), maar in de eerste plaats ook de verstrengeling met de belangen van de bourgeoisie.

De arbeidersaristocratie is niet een laag die met absolute grenzen is aan te wijzen. Het gaat om de tendens dat binnen de arbeidersklasse een gedeelte ontstaat waarvan de belangen verstrengeld zijn met de bourgeoisie, als maatschappelijke basis voor het opportunisme in de arbeidersbeweging, op basis van materiele voorrechten gefinancierd uit de monopoliewinsten, gecombineerd met ideologische en andere mechanismen van de burgerlijke staat. In de tijd van Marx en Engels deed het verschijnsel van de arbeidersaristocratie zich enkel voor in Engeland, het meest ontwikkelde land indertijd. In de tijd van Lenin was het een kenmerk van veel meer imperialistische landen. Tegenwoordig is een arbeidersaristocratie, door de ontwikkeling van het kapitalisme wereldwijd, te vinden in nagenoeg alle landen, los van de positie in het internationale imperialistische systeem.

Het imperialisme als stervend kapitalisme en als vooravond van de socialistische revolutie

Imperialisme leidt tot verscherping van de klassentegenstellingen tussen de bourgeoisie en het proletariaat. De arbeidersklasse wordt, zeker in tijden van de crises die elkaar opvolgen, geconfronteerd met relatieve en absolute verarming. De burgerlijke staat kan reageren met de wortel en de stok. Maar in het algemeen wordt het imperialisme gekenmerkt door een reactionaire tendens in de politiek. Die reactionaire tendens drukt zich uit in de uitbreiding van het repressieapparaat, de inperking van politieke rechten en vrijheden, en de opkomst van fascisme.

Imperialisme lijdt ook tot verscherping van de tegenstellingen tussen de kapitalistische staten. Het brengt imperialistische inmenging, interventies, oorlogen en zelfs wereldoorlogen, bedoeld om de wereld opnieuw te verdelen tussen de imperialistische machten.

Deze aspecten hangen met elkaar samen. De imperialistische buitenlandpolitiek van de bourgeoisie kan niet los gezien worden van haar reactionaire binnenlandse politiek.

“De politieke bovenbouw boven de nieuwe economie, boven het monopolistische kapitalisme (imperialisme is monopolistisch kapitalisme) vormt het keerpunt *van* democratie *naar* politieke reactie. (...) De ‘buitenlandse politiek’ zonder meer te willen scheiden van de politiek, of zelfs de buitenlandse politiek tegenover de binnenlandse politiek te willen stellen, is foutief tot in de kern, onmarxistisch en onwetenschappelijk. Zowel in de buitenlandse politiek als op precies dezelfde wijze in de binnenlandse politiek streeft het imperialisme naar inbreuk op de democratie, naar de reactie.”¹⁷

Het imperialisme verscherpt dus alle tegenstellingen van het kapitalisme. In de eerste plaats ook de basistegenstelling van het kapitalisme tussen de vermaatschappelijking van de productie en de private toe-eigening van de resultaten ervan. Het imperialisme is stervend kapitalisme. De productiekrachten zijn meer dan rijp om vermaatschappelijkt te worden. De economische voorwaarde voor het socialisme is dus aanwezig. Maar het imperialisme zorgt er ook voor dat het revolutionaire subject dat de historische taak heeft om de macht van het kapitaal omver te werpen, het proletariaat, klaar wordt gestoomd in de strijd. “Imperialisme is de vooravond van de sociale revolutie van het proletariaat.”¹⁸

¹⁷ Lenin, *Over een karikatuur op het marxisme en over het ‘imperialistische economisme’*, <https://www.marxists.org/nederlands/lenin/1916/1916karikatuur.htm#b3>.

¹⁸ Lenin, *Het imperialisme als hoogste stadium*, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1916/imp-hsc/pref02.htm>.

De zwakste schakel en de mogelijkheid van overwinning van de socialistische revolutie in één land

Marx en Engels leefden en streden in de periode van het voor-monopolistische kapitalisme. Indertijd kon de socialistische revolutie enkel overwinnen als die zou uitbreken in de meest ontwikkelde kapitalistische landen. Het imperialisme verandert de voorwaarden voor de overwinning van de proletarische revolutie. Deze kan in het imperialisme overwinnen in een kleine groep landen of zelfs één land, die niet eens per se tot de meest ontwikkelde kapitalistische landen hoeft te behoren.

Deze mogelijkheid komt voort uit de wet van ongelijkmatige ontwikkeling, die onder het imperialisme een ander karakter krijgt. Het imperialisme verbindt alle landen met elkaar in het wereldwijde imperialistische systeem. Maar ongelijkmatige ontwikkeling leidt steeds opnieuw tot de strijd voor de herverdeling van de wereld, tot imperialistische oorlogen die het imperialisme en de macht van de bourgeoisie ernstig verzwakken. Zo kunnen revolutionaire omstandigheden ontstaan.

Een **revolutionaire situatie** heeft drie voornaamste kenmerken:

1. Er is een crisis in de politiek van de heersende klasse, waardoor het voor de heersende klassen onmogelijk is om hun heerschappij ongewijzigd te handhaven.
2. Er is een buitengewone verslechtering van het levenspeil van de onderdrukte klassen.
3. Er is “aanzienlijk toenemende activiteit van de massa’s die (...) tot zelfstandig historisch optreden gedreven worden”.¹⁹

Zo’n revolutionaire situatie wordt niet gecreëerd door de partij of de arbeidersklasse, zij doet zich objectief voor doordat het imperialisme verstrikt raakt in economische crises, oorlogen etc. Voor een succesvolle revolutie is echter niet alleen deze **objectieve factor** van belang. Het is nodig dat de arbeidersklasse de revolutie volbrengt, wat vereist dat de partij in staat is om op basis van de juiste strategie te handelen en de arbeidersklasse te mobiliseren. Dit is de **subjectieve factor** voor de revolutie.

Het wereldwijde imperialistische systeem is als een ketting, die breekt bij de zwakste schakel in de ketting, daar waar een revolutionaire situatie ontstaat en de proletarische revolutie plaatsvindt. Die zwakste schakel hoeft niet tot de meest ontwikkelde kapitalistische landen te behoren (zolang wel de voorwaarden aanwezig zijn dat het kapitalisme zich gevestigd heeft en er een proletariaat bestaat die de revolutie kan volbrengen, wat vandaag de dag in nagenoeg alle landen het geval is). Gebruikmakend van de tegenstellingen tussen de imperialisten, en steunend op de solidariteit van de arbeiders in de kapitalistische landen, kan de arbeidersklasse in één land of een kleine groep landen de arbeidersmacht vestigen en consolideren.

Er zijn zeer veel theorieën, ook binnen de communistische beweging, die stellen dat een socialistische revolutie onmogelijk is in landen die economisch zijn achtergesteld. Ze stellen dus het niveau van de productiekrachten en de positie van een kapitalistisch land in het internationale imperialistische systeem als criterium. Zulke theorieën onderschatten de kracht van de (onrijpe) communistische productieverhoudingen om de ontwikkeling van de productiekrachten in rap tempo te bevorderen. Dat laat ook de ervaring van de socialistische Oktoberrevolutie zien, waar achterstand in de productiekrachten snel zijn ingehaald na de revolutie (bijv. de elektrificatie).

Het imperialisme lijkt onoverwinnelijk, met de burgerlijke staat en zijn repressieapparaat, de imperialistische verbonden en de enorme middelen die de bourgeoisie ter beschikking heeft. Maar het imperialisme, het monopoliekapitalisme, zit vol interne tegenstellingen. Achter de façade van een ogenschijnlijk onoverwinnelijk systeem, schuilt een verrot systeem dat op zijn sterfbed ligt. Het marxisme-leninisme biedt ons als communisten de handvatten om dit bloot te leggen en pessimisme of defaitisme te bestrijden. De arbeidersklasse heeft de kracht om het imperialisme omver te werpen. Met de vermaatschappelijking van de productiemiddelen en de centrale planning op basis van de behoeften van de bevolking, is de

¹⁹ Lenin, *Het bankroet van de Tweede Internationale*, <https://www.marxists.org/nederlands/lenin/1915/1915bankroet.htm>.

arbeidersmacht in staat een socialistische maatschappij op te bouwen. Dit vereist dat de wereld wordt verlost van de kapitalistische uitbuiting. Het vereist de afschaffing van het private eigendom van de productiemiddelen. Met de vermaatschappijking van het eigendom van de productiemiddelen, brengt de socialistische revolutie dit in overeenstemming met het maatschappelijke karakter van de productie.

Alleen op die basis kan definitief een einde worden gemaakt aan de ongelijke afhankelijkheidsrelaties, concurrentie en tegenstellingen tussen landen. Discriminatie, nationalisme, haat tussen volkeren en fascisme, kunnen dan definitief plaatsmaken voor vrede en vriendschappelijke relaties.

2. Algemene veranderingen in de internationale verhoudingen en verdraaiingen daarvan

De basiskenmerken en wetmatigheden van het imperialisme gelden ook vandaag. Maar er is ook veel veranderd in hoe het internationale imperialistische systeem er vandaag de dag uitziet. Het imperialisme is immers geen statisch model, maar een veranderlijke werkelijkheid, constant in ontwikkeling. Hieronder worden bepaalde ingrijpende ontwikkelingen in de internationale verhoudingen sinds de vestiging van het imperialisme benoemd, die van belang zijn om het imperialisme en de internationale verhoudingen van vandaag op correcte wijze te begrijpen. Het gaat om bepaalde algemene tendensen, want het is vanzelfsprekend onmogelijk om in een stuk alles te duiden. Daarbij worden ook bepaalde opportunistische opvattingen bekritiseerd die steunen op misvattingen over deze ontwikkelingen en die een desoriënterende invloed hebben op de arbeidersbeweging.

De ontbinding van het koloniale systeem

Een zeer ingrijpende ontwikkeling in het imperialisme, sinds de studies van Lenin, was de ontbinding van het koloniale systeem in de decennia na de Tweede Wereldoorlog. Dit ging gepaard met de dekolonisatie van een hele reeks voormalige gekoloniseerde landen die politieke onafhankelijke verkregen, een proces dat zich in sommige werelddelen al veel eerder voltrok. Deze verandering in de periode na de Tweede Wereldoorlog was echter niet slechts een kwantitatieve verandering, in de zin dat meer landen onafhankelijkheid verkregen. Het betrof een kwalitatieve omslag in de internationale verhoudingen door de ontbinding van het koloniale systeem dat de internationale verhoudingen had gekenmerkt in de periode waarin de kapitalistische verhoudingen in grote delen van de wereld nog niet waren ontwikkeld, voor-kapitalistische verhoudingen nog bestonden en de burgerlijke omwentelingen niet waren voltooid.

De materiële voorwaarden voor de dekolonisatie werden aangewakkerd door de export van kapitaal en de wetmatigheden van het imperialisme zelf. Door de export van kapitaal drong het kapitalisme door in de koloniën en dat creëerde een eigen nationale bourgeoisie en ook een arbeidersklasse. Dat wil echter zeker niet zeggen dat de dekolonisatie vanzelf plaatsvond.

De dekolonisatie van landen was in de regel in de eerste plaats het resultaat van de heldhaftige nationale bevrijdingsstrijd van de onderdrukte volkeren. De nationale bourgeoisie had daarin vaak een ambigue houding, aangezien zij deels nauwe banden had met de koloniale onderdrukker, deels juist belang had bij onafhankelijkheid. De massa van de bevolking die leed onder de koloniale onderdrukking, de arbeidersklasse en de (kleine) boeren, streed voor nationale bevrijding.

Een andere belangrijke factor in de ontbinding van het koloniale systeem, waren de machtsverhoudingen in de naoorlogse periode. De socialistische landen leverden aanzienlijke steun aan de antikoloniale strijd. Het onttrekken van een deel van de wereld aan het imperialisme, door de socialistische Oktoberrevolutie in 1917 en de andere socialistische revoluties, was een zeer significante ontwikkeling. De overwinning van de Sovjet-Unie op het Duitse imperialisme onder leiding van de nazi's en de uitbreiding van het socialistische blok naar andere delen van de wereld (met o.a. de revoluties in Vietnam, China, Cuba etc.) was een belangrijk element in het vormen van de naoorlogse verhoudingen, waarbinnen de ontbinding van het koloniale stelsel plaatsvond.

Lenin had reeds voorzien dat “de bevrijding van de koloniën (...) *in verbinding* met de socialistische revolutie in Europa realiseerbaar is.”²⁰ Veel antikoloniale, nationale bevrijdingsbewegingen, raakten nauw verbonden

²⁰ Lenin, *Over een karikatuur op het marxisme en over het 'imperialistische economisme'*, <https://www.marxists.org/nederlands/lenin/1916/1916karikatuur.htm#b6>.

met de arbeidersbeweging en de communistische beweging, die de strijd voor nationale bevrijding consequent wist door te zetten, daar waar de bourgeoisie vaak een weifelende houding had.

Naast de dekolonisatie die werd afgedwongen door de strijdende onderdrukte volkeren, waren er ook landen waar politieke onafhankelijkheid meer van bovenaf werd geregeld; in deals tussen de koloniale en de nationale bourgeoisie, die nieuwe vormen vonden om hun belangen veilig te stellen. Ook dit is iets wat Lenin voorzag: “*soms* [kan het] rechtstreeks *voordelig* [zijn] om aan *aparte* kleine naties een zo ver mogelijk gaande democratische vrijheid, inclusief hun staatkundige onafhankelijkheid, te garanderen...”²¹

Misvattingen over hedendaagse ongelijkwaardige en afhankelijkheidsrelaties

De ontbinding van het koloniale systeem betekent niet dat de internationale verhoudingen nu gekenmerkt worden door gelijkwaardige relaties. In tegendeel. Ongelijkwaardige relaties, met allerlei economische en politieke afhankelijkheidsrelaties, zijn eigen aan de internationale verhoudingen onder het imperialisme. Ook betekent de ontbinding van het koloniale systeem niet dat er geen overblijfselen blijven bestaan tot op de dag van vandaag, zoals de overblijfselen van het Nederlandse kolonialisme in het Caribisch gebied. De strijd tegen zulke overblijfselen van het kolonialisme is van belang.

Er bestaan allerlei misvattingen over deze ingrijpende ontwikkelingen, die de basis vormen voor bepaalde opportunistische opvattingen over wat het imperialisme inhoudt. Zulke opportunistische en burgerlijke opvattingen worden door de burgerij bevorderd met als doel anti-imperialistische bewegingen te desoriënteren en voor de kar van de bourgeoisie te spannen.

Zo zijn er analyses die reëel bestaande afhankelijkheidsrelaties in het hedendaagse imperialisme eenzijdig benaderen en spreken van een nieuw systeem van ‘neokolonialisme’ of die de meerderheid van de landen in de wereld ‘afhankelijke landen’ noemt. Het betreft een opvatting die het dekolonisatieproces en het aan de macht komen van de nationale bourgeoisie in de voormalige koloniën fundamenteel ontkent of onderschat. De tegentelling tussen het Westen en de ‘Global South’, tussen Noord en Zuid, of tussen centrum en periferie, wordt ten onrechte verheven tot de hoofdtegenstelling (in plaats van de klassentegenstellingen binnen elk land).

In wezen zijn het klasseloze benaderingen, waarbij de klassentegenstellingen in voormalig gekoloniseerde landen worden verdoezeld. In de kern komen deze opvattingen vaak neer op een ontkenning van het imperialisme als de monopoliefase van het kapitalisme, zoals dat geformuleerd werd door Lenin.

Zulke misvattingen hebben tot gevolg dat aanhangers pleiten voor het ondersteunen van de bourgeoisie van landen met een minder begunstigde positie in de imperialistische piramide, of zelfs de bourgeoisie van landen die een relatief sterke positie hebben maar wiens belangen ingaan tegen ‘het Westen’ of tegen de VS. De VS, het land dat na de Tweede Wereldoorlog verscheen als sterkste land in het internationale imperialistische systeem. Zulke krachten steunen vaak sociaaldemocratische of zelfs reactionaire politieke krachten in de landen die zij beschouwen als ‘neokolonies’, ‘afhankelijke landen’ of de ‘derde wereld’. Dit is schadelijk, omdat hiermee niet de arbeidersklasse van dat land wordt ondersteund in hun strijd tegen kapitalistische uitbuiting, maar de kapitalistische uitbuiting door een ‘nationale bourgeoisie’ wordt vergoelijkt en verdedigd.

Daarbij worden delen van Lenin’s werken over het imperialisme uit de context gerukt of eenzijdig benaderd. Lenin’s positie omtrent het imperialisme in zijn tijd, waarbij hij noemt dat een handjevol rijke landen de rest van de wereld uitbuiten, wordt als het ware versteend in de tijd en als dogma naar voren geschoven. De context waarin Lenin dit schreef wordt buiten beschouwing gelaten. Er wordt aangenomen dat dezelfde landen als toen, onder de noemer van ‘het Westen’, de rest van de wereld uitbuiten. Als gevolg daarvan

²¹ Lenin, *Over een karikatuur op het marxisme en over het ‘imperialistische economisme’*, <https://www.marxists.org/nederlands/lenin/1916/1916karikatuur.htm#b4>.

wordt aangenomen dat alleen enkele landen aan de top van de imperialistische piramide als imperialistisch beschouwd kunnen worden en alle overige landen in de wereld die een zwakkere positie hebben niet-imperialistisch zijn.

De werkelijkheid is echter dat door de historische gebeurtenissen (waarvan een zeer belangrijke de ontbinding van het koloniale systeem is) in praktisch elk land het monopoliekapitalisme regeert. Lenin wees er al op dat de bourgeoisie van elk land waarin zij aan de macht is in de periode van het monopoliekapitalisme een imperialistische politiek voert, en niet alleen de bourgeoisie van de sterkste landen in de imperialistische piramide. Vanzelfsprekend is de invloed van bijvoorbeeld een wereldmacht als de VS vele malen groter dan een land als Indonesië, dat wel grote invloed heeft op ontwikkelingen in de omgeving van de regio van Zuidoost Azië, of een willekeurig klein land dat een zeer beperkte invloed heeft. Maar dat neemt niet weg dat ook die bourgeoisie de arbeidersklasse uitbuit, en dat de staat zijn buitenlandbeleid vormgeeft met als doel de positie van zijn monopolies in het imperialistische systeem te versterken tegenover concurrenten.

Op die manier wordt de terechte sympathie met volkeren in o.a. Afrika, Azië en Latijns-Amerika, die door hun eigen bourgeoisie en ook zeer zeker door grote Westerse monopolies worden uitgebuit en onderdrukt, gebruikt door de opportunisten om de strijd voor het socialisme om te buigen naar een strijd voor de versterking van de positie van deze niet-Westers kapitalisten. Daadwerkelijke imperialistische politiek door landen of blokken die zich keren tegen het Euro-Atlantische imperialisme, wordt vergoelijkt als een 'breuk met het Westerse neokolonialisme'.

Bovendien moet opgemerkt worden dat Lenin ook in zijn tijd nadruk legde op het belang van de politieke zelfstandigheid van de arbeidersbewegingen ook in de koloniën, en dat elke gezamenlijke strijd van de arbeidersklasse en de revolutionaire elementen uit de nationale bourgeoisie eindigt zodra de burgerlijke omwentelingen zijn voltooid. De strategie van steun voor de revolutionair-nationale bewegingen had dus een einddatum en voorzag al in de toekomstige klassenstrijd tussen de 'nationale' bourgeoisie en de zich ontwikkelde arbeidersklasse met andere onderdrukte lagen van de bevolking zoals kleine boeren.

In de loop van de 20ste eeuw, in het bijzonder met de opkomst van het eurocommunisme en algemener de reformistische trend in de internationale communistische beweging, die geleidelijke aan invloed won vanaf de jaren '50, zijn ongerechtvaardigde concessies gedaan tegenover de 'nationale burgerij', die in veel landen de ontwikkeling van de arbeidersbeweging hebben beperkt.

Tegenwoordig wordt de verwarring nog verder aangewakkerd met allerlei burgerlijke theorieën, zoals het 'postkolonialisme' en de beweging voor culturele 'dekolonisatie'. Zulke stromingen hebben vooral een academisch karakter. Het betreft geen coherente theorie, maar een tendens. Het betreft een bij uitstek idealistische benadering, gestoeld in de reactionaire postmoderne filosofie. Het presenteert zich als een beweging tegen het kolonialisme en de overblijfselen ervan, maar het bekritiseert slechts de (culturele en ideologische) verschijningsvormen, op een manier dat deze worden ontkoppeld van de inhoud, de essentie, en de historisch-materialistische benadering van het vraagstuk. Het (terecht) bekritisieren van de ene vorm van onderdrukking (zoals de koloniale vorm) gaat daardoor soms zelfs gepaard met het vergoelijken van andere vormen (zoals voor-kapitalistische vormen die bestonden in voormalige koloniën).

De kern in onze benadering van het imperialisme vandaag, is dat de bourgeoisie geen progressieve rol meer heeft te spelen. De burgerlijke omwentelingen zijn nagenoeg overal voltooid, ook in voormalige koloniën en daar waar overblijfselen van het koloniale systeem bestaan. De strijd tegen de overblijfselen van het kolonialisme is van belang en moet gevoerd worden, maar is een strijd die vandaag de dag enkel door de arbeidersklasse en onderdrukte lagen van de bevolking kan worden gevoerd in de strijd tegen het kapitalisme, niet door de bourgeoisie. Antikoloniale strategieën uit het verleden, die waren gebaseerd op omstandigheden waarin het koloniale systeem nog bestond, waarin nog voor-kapitalistische verhoudingen bestonden en burgerlijke omwentelingen nog niet waren voltooid, kunnen niet gekopieerd worden naar de hedendaagse situatie.

De invloed van misvattingen over het imperialisme in de beweging

De misvattingen over het imperialisme hebben invloed op de beweging in Nederland. Allereerst resulteert het in bepaalde misvattingen over de positie van de Nederlandse bourgeoisie in het internationale imperialistische systeem. Soms wordt deze eenzijdig geschetst alsof Nederland een 'schoothondje van de VS' zou zijn, of van Duitsland of de EU. Zulke opvattingen worden o.a. vanuit extreemrechtse maar op een andere manier ook vanuit sociaaldemocratische en opportunistische hoek verspreid. De Nederlandse bourgeoisie is echter geen 'slachtoffer' of hulpeloos aanhangsel van de ene of andere machtigere staat. De inter-imperialistische verhoudingen zijn natuurlijk ongelijk, maar binnen die ongelijke verhoudingen neemt de Nederlandse bourgeoisie op basis van haar eigen belangen en haar eigen imperialistische politiek deel aan imperialistische verbonden en kiest zij met welke landen zij banden aangaat. Het is goed om op te merken dat Nederland relatief sterker uit de afgelopen kapitalistische economische crises is gekomen dan buurlanden.

Aan de andere kant wordt ook de misvatting bevorderd dat de hele Nederlandse arbeidersklasse zou profiteren van de uitbuiting van Nederlandse monopolies in het buitenland. Dit betreft een onjuiste theorie, die ten onrechte de hele arbeidersklasse in Nederland als 'privileged' of als arbeidersaristocratie probeert voor te stellen. In plaats van het inzicht te bevorderen dat de arbeidersklasse en onderdrukte lagen van de bevolking in verschillende landen dezelfde belangen hebben, dat ze allemaal onderdrukt worden door de monopolies, dat het kapitalisme de basis is van zowel de kapitalistische uitbuiting als het racisme, wordt op die manier een valse tegenstelling tussen 'witte mensen en mensen van kleur' uitgedragen die de arbeidersklasse onderling verdeelt. Zo wordt de terechte afkeer van racisme tegen niet-witte mensen – die absoluut bestreden moet worden – gebruikt om de klassentegenstellingen te verdoezelen en te verhinderen dat de arbeidersklasse zich verenigt. Zulke benaderingen hebben hun uitwerking op de antiracistische beweging, maar ook op initiatieven voor internationale solidariteit, want het ondermijnt het besef van dat wat we zeggen met de leus: 'hun strijd, onze strijd!' Het is een benadering die voornamelijk komt uit de hoek van de kleinburgerij en de daadwerkelijke arbeidersaristocratie zelf, die het levenspeil van de arbeidersklasse in Nederland in grote mate overschatten, maar het dringt door in alle lagen van de bevolking.

Misvattingen en illusies over opkomende imperialistische blokken

Een belangrijke ontwikkeling in de 20ste eeuw was de opkomst van de VS als het machtigste land in het imperialisme. Onder andere door de grootschalige vernietiging van delen van Europa ten tijde van de Tweede Wereldoorlog, kwam de Amerikaanse bourgeoisie in een positie van dominantie terecht. Deze opkomst hangt ook samen met de dekolonisatie, waardoor voor het Amerikaanse kapitaal nieuwe markten geopend werden die eerder in handen van de Europese koloniale machten waren. Grootschalige kapitaalexport zorgde voor grootse winsten. Bovendien verkreeg de VS ook sterke politieke en militaire macht in verschillende delen van de wereld.

De dominante positie van de VS vormt de basis voor de verkeerde interpretatie dat de VS gelijkstaat aan het imperialisme. Hieruit volgt vervolgens een verkeerde strategie die stelt dat slechts één imperialistisch blok of land, het machtigste, het voornaamste probleem vormt. Uit dit 'anti-imperialisme' volgt ook de strategie dat een 'multipolaire wereld' wenselijk is. Hiermee ondersteunt dit idee de ambitie van kapitalisten van verschillende landen die niet tot de top van het imperialisme behoren voor een betere positie binnen het imperialistische systeem.

Het hangt samen met de bovengenoemde misvattingen over de ongelijkwaardige en afhankelijkheidsrelaties in het imperialisme, maar ook met allerlei theorieën die stellen dat het imperialisme voorbij is of in een nieuwe 'neo-' 'hyper-', 'laat-' of 'post-imperialistische' fase is beland. Vaak wordt dit gebaseerd op een misinterpretatie van de betekenis van bepaalde tendensen zoals de dominantie van de VS, maar ook de internationalisering van de productie ('globalisering') of de rol van de financiële sector.

De theorie van de 'multipolaire wereld' desoriënteert de anti-imperialistische beweging. De impliciete stelling van de voorstanders van een 'multipolaire wereld' is dat in feite de imperialistische Euro-Atlantische bourgeoisie de enige imperialisten zijn en dat bijgevolg elk verzet hiertegen door de bourgeoisie van landen die tegengestelde belangen hebben aan de Euro-Atlantische bourgeoisie, zoals de Russische of Iraanse bourgeoisie, het steunen waard is.

Bovendien wordt hierbij ook nog gesteld dat de multipolaire wereld kan zorgen voor 'balans' in de wereld. Daarmee betreft het in wezen een herleving van de Kautskiaanse opvatting van 'ultra-imperialisme', die door Lenin werden bekritiseerd. Kautsky stelde dat de vorming van internationale kartels de mogelijkheid zou scheppen om vrede te bewaren onder het kapitalisme. Zulke verwachtingen creëert ook de theorie over een multipolaire wereld. Dat de kapitalisten de wereld 'vreedzaam' onderling kunnen verdelen en elkaar in balans kunnen houden is echter een grote illusie. Deze analyse ontkent de wetmatigheden van het imperialisme en dat de concurrentie tussen verschillende imperialistische blokken juist toeneemt en juist een enorme bedreiging vormt voor de vrede.

Het is niet lastig om te zien dat deze opvattingen vaak gepaard gaan met illusies over Rusland als 'anti-imperialistische' of 'vredelievende' macht. Dit heeft te maken met misinterpretaties van de contrarevoluties die eind vorige eeuw plaatsvonden na het uithollen van het socialisme. Ook in de landen van de voormalige Sovjet-Unie kwam het monopoliekapitalisme aan de macht en is de theorie van het imperialisme van toepassing. Het huidige Rusland, dat geen enkele overeenkomst heeft met de voormalige Sovjet-Unie, is een kapitalistisch land waarbij de Russische bourgeoisie en haar monopolies regeert en de bevolking uitbuit. Opportunisten die impliciet of expliciet stellen dat het imperialisme gelijk staat aan de VS of 'het Westen' hebben vaak nog illusies bij het karakter van het huidige Rusland. Zo wordt er gesteld dat Rusland het vredelievende beleid van de Sovjet-Unie zou hebben geërfd.

In werkelijkheid was de strijd voor vrede door de Sovjet-Unie het resultaat van het socialistische karakter van haar systeem. Met de omverwerping van het socialisme kwam in de verschillende voormalige deelstaten van de Sovjet-Unie, ook in Rusland, een bourgeoisie aan de macht die 'politiek voortzette met andere middelen'. De invasie van Oekraïne door Rusland en de huichelachtige voorwendselen hiervoor zijn een voorbeeld hiervan. Het is duidelijk dat de Sovjet-Unie niet meer bestaat en illusies omtrent het karakter van het huidige Rusland zorgen er enkel voor dat de arbeidersklasse achter de ene of de andere imperialistische rover wordt meegesleurd.

De bovenstaande opportunistische en burgerlijke ideeën rondom het imperialisme moeten bestreden worden, om te voorkomen dat de arbeidersklasse als een 'reserve' wordt gebruikt om waar dan ook ter wereld het verrotte kapitalisme in leven te houden. Vanzelfsprekend is dit niet meer dan een algemene schets van bepaalde tendensen, die komende jaren nader uitgewerkt moet worden op basis van verdere studie.

3. Actuele ontwikkelingen in de internationale verhoudingen

Er wordt nader ingegaan op bepaalde meer actuele ontwikkelingen van de afgelopen tijd in de internationale verhoudingen. De gegevens over de actualiteit die hier worden genoemd zijn vooral indicatief, want de actuele ontwikkelingen zijn constant aan verandering onderhevig en het moet in de toekomst nog blijken welke kant bepaalde dingen op gaan.

Ontwikkelingen in de internationale economie

Aan de basis van de hedendaagse ontwikkelingen in het imperialistische systeem en de internationale verhoudingen liggen de ontwikkelingen in de economie.

De '4^e industriële revolutie' en algemener de ontwikkelingen in de techniek en wetenschap, leiden tot verdere ontwikkeling van de productiekrachten (terwijl tegelijkertijd de ontwikkeling van de productiekrachten verdere ontwikkelingen in de techniek aanjaagt). Dit leidt er echter niet toe dat meer behoeften worden vervuld en er meer vrije tijd is voor de werkende mensen. In de handen van het grootkapitaal, worden de ontwikkelingen in de productiekrachten namelijk gebruikt als middelen voor verhoging van de uitbuiting en verdere onderdrukking van de arbeidersklasse en middenlagen. De wet van ongelijkmatige ontwikkeling is van toepassing op de ontwikkeling van de economie, waarmee de versterking van de ene kapitalistische economie ten koste van de andere economie, invloed uitoefent op de internationale machtsverhoudingen tussen de kapitalistische staten en de imperialistische verbonden.

De kapitalistische economische groei wordt regelmatig onderbroken door economische crises, zoals in 2020. Anders dan de burgerlijke economen beweren, is de crisis geen afwijking van de economische ontwikkeling onder het kapitalisme, die ontstaat door externe factoren (zoals de pandemie). In tegendeel, de crisis is juist een wetmatig en noodzakelijk gevolg van de kapitalistische economische ontwikkeling zelf. Die crises beïnvloeden verschillende economieën ongelijkmatig. Ook verschillen staten in de capaciteit die ze hebben om de gevolgen van kapitalistische economische crises voor het kapitaal te beperken. Zo drukt de wet van ongelijkmatige ontwikkeling zich ook uit in periodes van crises.

Een belangrijke tendens in de economie die het imperialisme bevordert is de internationalisering van de productie (in burgerlijke studies wordt gesproken van 'globalisering'). Niet alleen worden er producten en diensten voortgebracht die bestemd zijn voor export en zijn er geïmporteerde producten en diensten beschikbaar, maar ook geldt voor veel waren dat verschillende stadia van het productieproces (de winning van grondstoffen, de productie van halffabricaten, de samenstelling van het product etc.) plaatsvinden in verschillende landen.

De internationalisering van de productie is niet een nieuw verschijnsel. In de voor-kapitalistische maatschappijen waren reeds internationale interacties en afhankelijkheidsrelaties te vinden, binnen de grenzen die het ontwikkelingsniveau van de productiekrachten stelden. De voorwaarden waarop die interactie plaatsvindt worden bepaald door de dominante socio-economische formatie. De opkomst van het kapitalisme ging gepaard met de vorming van de wereldmarkt. De internationalisering van de productie was een belangrijke aanjager voor de ontwikkeling van het kapitalisme, maar het kapitalisme bevordert op zijn beurt de internationalisering. Deze ontwikkeling wordt doorgezet onder het imperialisme, mede door de ontwikkeling van technologie en transportmiddelen die de afstanden kleiner maken, de toename en ontwikkeling van de productiekrachten, maar ook de export van kapitaal en andere eigenschappen van het imperialisme.

Afhankelijk van de omstandigheden, kunnen delen van het kapitaal de ene keer meer belang hebben bij het bevorderen van de vrije handel, en de andere keer juist bij protectionisme. De vrije handel kan bevorderd worden via vrijhandelsverdragen, met vaak negatieve gevolgen voor arbeidsrechten en lonen. Enkele

voorbeelden uit de afgelopen jaren zijn CETA (EU en Canada in 2017), USMCA (Noord-Amerika sinds 2018 als opvolger van de NAFTA) en RCEP (Zuidoost- en Oost-Aziatische landen, Australië en Nieuw-Zeeland in 2022). Protectionistische maatregelen zijn gericht op het beperken van buitenlandse concurrentie ten gunste van delen van het binnenlandse kapitaal die daar belang bij hebben. Dit gebeurt met importheffingen, invoerquota, procedurele barrières, normen die gesteld worden aan producten, sancties, subsidies voor binnenlandse productie etc.²² We kunnen daarbij verschillende handelsoorlogen waarnemen, waarbij staten elkaar sancties en protectionistische maatregelen opleggen. Meest kenmerkende voorbeeld is de handelsoorlog tussen de VS en China. De afgelopen tijd is er een algemene internationale tendens richting meer protectionistisch beleid, vooral sinds de kapitalistische economische crisis van 2020. Het is een uitdrukking van de verscherping van de internationale tegenstellingen en de problemen die veroorzaakt worden door de overaccumulatie van kapitaal.

Herschikkingen in de internationale machtsverhoudingen

Als we kijken naar de ontwikkeling van de internationale machtsverhoudingen, dan is de tendens van de afgelopen decennia de versterking van de economische positie van met name China en op enige afstand ook andere BRICS-landen (Brazilië, Rusland, India en Zuid-Afrika), ten koste van het aandeel van de VS, de EU, het Verenigd Koninkrijk en Japan.

Het zwaartepunt in de internationale verhoudingen verschuift steeds meer naar Azië. Daar leeft de meerderheid van de wereldbevolking (lees arbeidskrachten) en het is rijk aan talloze grondstoffen. Het aandeel van Azië aan het wereldwijde BBP overschaduwde dan ook steeds meer de respectievelijke bijdrage van andere continenten.

In de internationale tegenstellingen neemt de concurrentie tussen de VS en China steeds meer een centrale rol in. Chinese monopolies exporteren kapitaal naar allerlei delen van de wereld waar Amerikaans kapitaal voorheen domineerde. Deze export van kapitaal vindt onder andere plaats via de zogenaamde ‘Eén Gordel, Eén Weg’ (in Nederland beter bekend als ‘Nieuwe Zijderoute’) en andere projecten die gepaard gaan met enorme investeringen door Chinese monopolies in Azië, Afrika, Zuid- en Midden-Amerika en Europa. De investeringen zijn voornamelijk gericht op infrastructuur, energie en telecommunicatie, maar ook andere sectoren. Ze stellen grondstoffen maar ook afzetmarkten veilig voor Chinees kapitaal.

Tegenover de Nieuwe Zijderoute, heeft de Biden-regering van de VS met de G7 (Canada, Frankrijk, Duitsland, Italië, Japan, VK en EU) in juni 2021 de ‘Build Back Better World’ aangekondigd. De EU heeft van haar kant in december 2021 de ‘Global Gateway’ (ook wel ‘European Green Deal Worldwide’) aangekondigd. Het zou gaan om 300 miljard euro voor investeringen in Afrika, Azië, Latijns-Amerika en elders. Vooralsnog lijken deze initiatieven vooral te steunen op al lopende projecten.

Noemenswaardig is dat al deze ambitieuze projecten worden gepresenteerd als win-winsituaties. Ze vinden plaats onder het voorwendsel van het bestrijden van ongelijkheid in de wereld door de infrastructuur in ‘lage-inkomenslanden’ te verbeteren, het bestrijden van klimaatverandering door ‘groene’ ontwikkeling te bevorderen, het bevorderen van democratie en arbeidsrechten etc. Al deze investeringen vinden echter plaats binnen het kader van de kapitalistische productieverhoudingen en het internationale imperialistische systeem. De realiteit is dat in deze kaders geen gelijkwaardige internationale samenwerking ten gunste van

²² Het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) van de EU is een bekend voorbeeld van protectionisme. Er zijn enorme subsidies beschikbaar en er worden allerlei eisen gesteld (vaak onder het mom van kwaliteit, gezondheid en milieu). Daarmee wordt niet alleen de concurrentie van buitenlandse agrarische producenten beperkt, maar worden agrarische producten ook geëxporteerd voor prijzen onder de marktprijs en zelfs onder de productieprijs. Deze praktijk wordt ‘dumping’ genoemd. De subsidies van het GLB komen vooral ten goede aan de grote boeren, want het doel van het GLB is de concentratie van landbouwkapitaal en grond in de handen van grote kapitalistische landbouwbedrijven die beter tegen de internationale concurrentie op kunnen. Daarmee draagt het GLB bij aan de ruïnering van de kleine en middelgrote boeren. Het GLB zorgt voor beschikbaarheid van goedkope agrarische producten voor het industriële kapitaal in de EU. Het GLB heeft dan ook als voornaamste doel de belangen van de Europese monopolies te bevorderen.

de volkeren mogelijk is. Er zijn allerlei ongelijke afhankelijkheidsrelaties, terwijl de arbeidersklasse gebukt gaat onder de kapitalistische uitbuiting en vooral het grootkapitaal profiteert.

Naast deze ambitieuze projecten die door verschillende blokken gelanceerd worden, spelen internationale financiële instellingen en andere organisaties ook een belangrijke rol in het bevorderen van de belangen van het kapitaal. Zo worden het Internationaal Monetair Fonds (IMF), de Wereldbank en andere internationale organisaties door voornamelijk maar niet uitsluitend Amerikaans en Europees kapitaal gebruikt om zijn belangen door te drukken, vooral in landen met een minder begunstigde positie in het internationale imperialistische systeem. In landen waar de bourgeoisie bij zulke financiële instellingen aanklopt, staan ze berucht om de hervormingen die ze bevorderen en die de inkomens en rechten van de werkende klasse afbreken, ten gunste van de grote monopolies. In het kader van de herschikkingen in de internationale verhoudingen, worden initiatieven genomen, bijvoorbeeld vanuit de BRICS, om alternatieve financiële instituties op te zetten, om zo de afhankelijkheid van het Euro-Atlantisch kapitaal te beperken, de eigen export van kapitaal te faciliteren en algemener de belangen van de eigen bourgeoisie in de wereldeconomie te bevorderen.

Verscherping van internationale tegenstellingen

Op basis van de herschikkingen in de internationale machtsverhoudingen, die noodzakelijk plaatsvinden als gevolg van de wet van ongelijkmatige ontwikkeling en andere factoren, verscherpen de internationale tegenstellingen over herverdeling van de controle over grondstoffen, transportroutes, markten en ook grondgebieden.

De concurrentie tussen de VS en China wordt steeds heviger en speelt steeds meer een centrale rol in de internationale tegenstellingen. In dit kader richt de krijgsmacht van de VS de ogen steeds meer op de Indische en Grote oceaan, een regio waar de VS een hele reeks militaire bases en marinehavens heeft. Deze 'Pivot to Asia' van de VS werd verkondigd in 2011 onder de Obama-regering. Daarna werden ook de doelstellingen verkondigd om de aanwezigheid van de krijgsmacht en vooral van de marine van de VS in de regio te versterken, meer specifiek zelfs om de meerderheid van de kracht van de Amerikaanse marine in te zetten op het Pacifische gebied. De VS uiten hun zorgen over feit dat China ondertussen een grotere marine heeft dan de VS (in aantal schepen), evenals dat zij de overhand dreigt te krijgen in ballistische raketten, luchtverdedigingssystemen etc. China heeft de afgelopen jaren constant die militaire uitgaven verhoogd en in 2017 de eerste overzeese basis geopend in Djibouti.

Uitingen van deze oriëntatie van de VS zijn ook de militaire verbonden die de VS is aangegaan in de afgelopen jaren. In 2017 werd een politiek en militair samenwerkingsverband (her-) opgericht met Australië, Japan en India (Quad). Een maand na de terugtrekking van VS-strijdkrachten uit Afghanistan verkondigden de VS samen met Australië en het VK op 15 september 2021 de oprichting van AUKUS. Dit betreft ook een economisch, politiek en militair samenwerkingsverband, dat duidelijk gericht is op de concurrentie tegenover China. De deal die de VS sloot met de Taliban en de terugtrekking van de strijdkrachten van de VS uit Afghanistan moet ook geïnterpreteerd worden in het kader van de herschikking van de prioriteiten van de VS op basis van hun strategische belangen.²³

Het VK en Frankrijk, waarvan het kapitaal ook veel handel en investeringen in Azië heeft en daar kansen ziet, ontwikkelen ook hun militaire aanwezigheid en diplomatieke betrekkingen in die regio.

Een belangrijke rol speelt de Zuid-Chinese Zee, waarlangs ongeveer een derde van het wereldwijde zeetransport gaat. In deze regio speelt de ASEAN een belangrijke rol. Het betreft een economische en politieke unie van tien landen in Zuidoost-Azië. ASEAN heeft sinds november 2002 een vrijhandelszone met China en onderhoudt ook relaties met de VS, Rusland en de EU.

²³ Redactie, *De ontwikkelingen in Afghanistan in het licht van de internationale imperialistische tegenstellingen*, <https://ncpn.nl/manifest/2021/08/afgparti.htm>.

Rusland, waarover geen twijfel kan bestaan dat het tegenwoordig een kapitalistisch land is en deel uitmaakt van het internationale imperialistische systeem, speelt een belangrijke rol in de inter-imperialistische tegenstellingen. Als we kijken naar de omvang van de economie, dan haalt Rusland afhankelijk van de bron net wel of niet de top tien. Maar het heeft wel relatief grote diplomatieke invloed en militaire slagkracht. Met de militaire interventie in Syrië, in navolging van de interventie die plaatsvond onder leiding van de VS, wist Rusland de plannen van zijn concurrenten te dwarsbomen ten gunste van de belangen van het Russisch kapitaal in de regio.

De grote tegenstellingen tussen de VS, NAVO en EU enerzijds en Rusland en zijn bondgenoten anderzijds, uit zich ook in de ontwikkelingen in Oost-Europa. De escalatie van de imperialistische oorlog in Oekraïne, die duizenden het leven heeft gekost en miljoenen heeft ontheemd, volgde op de opgebouwde spanningen, met o.a. de reactionaire coup, het associatieverdrag met de EU en de annexatie van de Krim door de Russische Federatie in 2014.

In de relatie tussen de VS en de EU, met name Duitsland, nemen de concurrentie en tegenstellingen toe. Dat drukte zich onder andere uit in het stranden van de onderhandelingen voor een vrijhandelsverdrag (TTIP) in 2019, maar ook in protectionistische maatregelen en sancties tegen elkaars monopolies. Tegelijkertijd zijn er ook hernieuwde pogingen tot nauwere samenwerking in het licht van de concurrentie tegenover China, evenals Rusland en andere blokken, o.a. via versterking van de NAVO.

Binnen de EU zijn er ook talloze tegenstellingen. Die komen naar voren tijdens vastlopende onderhandelingen over uiteenlopende kwesties. Verschillende delen van het kapitaal hebben in elke lidstaat belang bij meer of minder EU-integratie. Er is een merkbare trend van burgerlijk euroscepticisme, dat uitdrukking geeft aan delen van de bourgeoisie die belang hebben bij minder intensieve samenwerking of in sommige gevallen zelfs uittreding uit de EU, vaak omdat ze de deur open willen houden voor samenwerking met concurrerende machtsblokken of omdat het om andere redenen voordeliger is.

De internationale concurrentie en tegenstellingen gaan gepaard met samenwerking en tijdelijke compromissen. Zo investeren Amerikaanse monopolies in China en vice versa, ondanks de handelsoorlogen.

Het Nederlandse kapitaal is actief betrokken in de internationale tegenstellingen. Het neemt deel aan imperialistische verbonden zoals de EU en de NAVO, waarbinnen de Nederlandse bourgeoisie haar positie probeert te verstevigen en haar belangen bevordert. Nederland is in toenemende mate betrokken bij militaire interventies, veelal in het kader van de NAVO of de EU. Het doel daarvan is het veiligstellen van de belangen van het Nederlandse grootkapitaal in het buitenland en het uitbreiden van zijn invloed. Nederland bemoeit zich daarbij in het bijzonder met het Caribisch gebied, waar nog Nederlandse koloniën bestaan als overblijfselen van het koloniale stelsel.

De toenemende tegenstellingen tussen de VS en China, en de verscherping van de internationale tegenstellingen in het algemeen, hebben tegenstrijdige invloeden op de ontwikkelingen van verschillende imperialistische verbonden.

Ontwikkelingen in imperialistische verbonden

De kapitalistenklasse van verschillende kapitalistische staten zoekt samenwerking in hun gezamenlijke concurrentiestrijd tegenover andere machtsblokken. Zo ontstaan imperialistische verbonden. Die kunnen een economisch, politiek en/of militair karakter hebben. De verbonden van de imperialisten heffen de onderlinge concurrentie en tegenstellingen niet op. Zulke verbonden zijn dus altijd fragiel en zitten vol tegenstellingen. Met de veranderende internationale machtsverhoudingen, kan de kapitalistenklasse van het ene of andere land besluiten dat het belang heeft bij meer of minder samenwerking, of zelfs om compleet uit een verbond te stappen.

NAVO

De NAVO is een imperialistisch verbond dat op 4 april 1949 werd opgericht als werktuig in de koude oorlog tegen het socialisme, die in maart 1946 was afgekondigd door de Britse premier Churchill in het bijzijn van de Amerikaanse president Truman. De NAVO incorporeerde in haar gelederen o.a. nazistische elementen, zoals hoge officieren die de krijgsmacht van Nazi-Duitsland hadden geleid. Nederland sloot vanaf de oprichting aan bij de NAVO. Dat was een keuze van de Nederlandse kapitalistenklasse en de politieke partijen die haar belangen vertegenwoordigen.

De voornaamste doelstellingen werden door de eerste secretaris-generaal van de NAVO Hastings Ismay als volgt samengevat: “to keep the Soviet Union out, the Americans in, and the Germans down.” Het was dus gericht tegen de USSR en andere landen waarin het socialisme werd opgebouwd, het was gericht op het verdedigen van de kapitalistische macht in de lidstaten, maar ook het beteugelen van de tegenstellingen binnen het imperialistische systeem.

In de burgerlijke propaganda wordt de NAVO omschreven als een ‘defensief’ bondgenootschap, opgericht tegenover de ‘dreiging’ van de Sovjet-Unie. De USSR had, juist omdat het een socialistisch land was, niet zulke ‘offensieve’ doelstellingen. De USSR vormde slechts een ‘dreiging’ voor de imperialistische machten in de zin dat zij een bron van inspiratie was voor de arbeidersklasse wereldwijd, dat zij het voor het kapitaal onmogelijk maakte een aanzienlijk gedeelte van de wereld uit te buiten, en dat zij wereldwijd de strijd van de volkeren tegen onderdrukking steunde. Zo steunde de USSR actief de strijd tegen het kolonialisme. Daarmee dwarsboomde de USSR de plannen van de imperialisten. Juist de NAVO, die als verbond van kapitalistische staten de belangen van de kapitalistenklasse dient, heeft een oorlogszuchtig karakter. De systematische imperialistische agressie van de NAVO (denk aan de Koreaoorlog) en de uitbreiding van de NAVO werden beantwoord door de USSR en andere landen die het socialisme opbouwden met de oprichting van het Warschaupact op 14 mei 1955. Na de contrarevolutie en de opheffing van de USSR en het Warschaupact, breidde de NAVO zich uit met het merendeel van de voormalig socialistische landen.

In aanloop naar de NAVO-top van 2019 traden allerlei tegenstellingen binnen de NAVO op de voorgrond. Kenmerkend is dat de NAVO door de toenmalige president van de VS Trump in 2016 ‘achterhaald’ werd genoemd en in 2018 sprak men zelfs over mogelijke uittreding van de VS. De Franse president Macron verklaarde de NAVO ‘hersendood’.

In een poging deze tegenstellingen te verzachten en de prioriteiten te actualiseren op basis van de actuele ontwikkelingen, werd de strategie ‘NAVO 2030’ opgezet en goedgekeurd op NAVO-top van juni 2021, waarin Rusland en China als voornaamste dreiging worden genoemd.

EU

De EU is als imperialistisch verbond opgericht met het Verdrag van Maastricht in 1992, als voortzetting van de EEG. De EU heeft als basis het creëren van een interne markt tussen de lidstaten. Dat betekent het vrije verkeer tussen de Europese lidstaten van waren (producten en diensten maar ook arbeidskrachten) en tot op zekere hoogte ook van kapitaal. Deze interne markt moet het mogelijk maken om te concurreren met andere imperialistische blokken. De EU stippelt het beleid uit van het grootkapitaal in Europa, waarbij het de lonen van de arbeiders matigt en publieke voorzieningen afbreekt en commercialiseert. Zo wordt het concurrentievermogen van het kapitaal bevordert met als doel de positie van het Europees kapitaal in het internationale imperialistische systeem te versterken.

De huidige structuur van het ‘gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid’ werd vormgegeven met het verdrag van Lissabon in 2009. Het voornaamste onderdeel van dat beleid is het ‘gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid’. Doel van dat beleid is de versterking van de positie van de EU in de internationale kapitalistische concurrentie, ten gunste van monopolies en ten koste van het volk.

De ‘Europese dienst voor extern optreden’, die werd ingesteld door Lissabon, fungeert als een soort ministerie van buitenlandse zaken en ook een ministerie van defensie voor de EU, met aan het hoofd de ‘hoge vertegenwoordiger’.

Het Europese Defensie Fonds (EDF) stelt jaarlijks miljarden beschikbaar aan de wapenindustrie om de militaire capaciteiten van de EU uit te breiden en militaire samenwerking van lidstaten te bevorderen. Sinds 2017 wordt het proces van de militaire samenwerking jaarlijks gemonitord en gecontroleerd met de *Coordinated Annual Review on Defence* (CARD), met als doel de imperialistische plannen en de militaire samenwerking van lidstaten te bevorderen, via coördinatie van bewapeningsprogramma's en afstemming in keuzes bij de aankoop van wapens.

In 2018 werd de 'permanente gestructureerde samenwerking' (PESCO) ingesteld, waaraan 25 van de 27 lidstaten meedoen (Denemarken en Malta zijn niet aangesloten, al wordt dat nu wel overwogen). Recent zijn ook niet-EU-lidstaten bij PESCO aangesloten, zoals VS, Canada en Noorwegen. PESCO bevordert de verdere samenwerking van strijdkrachten en heeft een bindend karakter. Het heeft als doel dat de EU beter militair kan interveniëren in het buitenland. Ook de Nederlandse strijdkrachten zijn actief bij PESCO betrokken.

In maart 2021 is de Europese Vredesfaciliteit ingesteld, die meer dan 5 miljard beschikbaar stelt – bovenop het geld dat beschikbaar is uit de begroting van de EU – voor activiteiten van het gemeenschappelijk buitenlands- en veiligheidsbeleid. Het wordt gepresenteerd als een instrument om conflicten te voorkomen en vrede te bevorderen. Het tegenovergestelde is waar. Het geld wordt gebruikt voor oorlogsdoeleinden, zoals de financiering van lopende militaire EU-missies, maar ook steun aan krijgskrachten van landen als Georgië en Bosnië en Herzegovina, waar Europees en Russisch kapitaal concurreren om invloed. De EU is ook betrokken bij conflicten in Afrika, in het bijzonder in de Sahel regio, waar Franse en andere Europese strijdkrachten de belangen van het Europees kapitaal verdedigen tegenover de concurrentie van o.a. China, Rusland en Turkije.

Verder is de EU direct en indirect (vaak via de NAVO) betrokken geweest bij een reeks imperialistische oorlogen en interventies, zoals Joegoslavië, Afghanistan, Irak, Syrië en Libië. Momenteel lopen er 21 missies van de EU in Afrika, Azië en Europa, waarvan 9 militair zijn en 12 'niet-militair'.

In 2019 werd het 414^e Tankbataljon ingesteld door de Duitse en Nederlandse landmacht, met zowel Duitse als Nederlandse militairen. Het eerste bataljon met soldaten van twee EU-lidstaten.

Er circuleert al lang het idee voor een 'Europees Leger', waar vooral Frankrijk op aanstuurt. Toch is dat nog niet gerealiseerd. Dat heeft vooral te maken met tegenstrijdige belangen in de EU met betrekking tot de NAVO en de relatie met de VS. Frankrijk stuurt aan op 'strategische autonomie' van de Europese Unie, wat wil zeggen dat de Europese Unie de capaciteit moet hebben om zelf – onafhankelijk van de VS en de NAVO – wereldwijd (militair) op te treden.

In het kader van de ontwikkelingen in de NAVO en de EU, evenals de ontwikkelingen in de wereld, wordt de onderlinge samenwerking tussen de EU en de NAVO bevorderd. Op 10 januari 2023 werd in Brussel een gezamenlijke verklaring van de EU en NAVO ondertekend met afspraken over verdere samenwerking.

Kenmerkend is dat de NAVO en EU zich opwerpen als beschermers van de democratie, vrijheid en mensenrechten, terwijl van concurrerende krachten, zoals China en Rusland, het autocratische en ondemocratische karakter wordt benadrukt. Op die manier probeert het Euro-Atlantische imperialisme zich op te werpen als een soort 'rechter' die wereldwijd moet interveniëren om 'democratische principes' te beschermen. Zo probeert het valse tegenstellingen te creëren, over een goed en een slecht imperialisme, om de steun van de bevolking te winnen. Het zijn valse voorwendselen voor imperialistische interventies en oorlogen, die als enig doel hebben het opwaarderen van de rol van de EU in het internationale imperialistische systeem.

Andere imperialistische verbonden

Er zijn talloze andere internationale verbonden, organisaties of verdragen in de wereld, met een economisch, politiek en/of militair karakter. Sommige zijn gebaseerd op vergaande samenwerking, andere slechts op afspraken over bepaalde punten. Sommige zijn groter en hebben wereldwijde invloed, andere zijn kleiner en hebben invloed in een bepaalde regio.

In veel van zulke verbonden bestaan allerlei tegenstellingen. Die worden ook aangewakkerd doordat verschillende delen van de bourgeoisie zich afhankelijk van hun belangen meer oriënteren op samenwerking met bijvoorbeeld de VS of juist China.

Over sommige verbonden ontstaan illusies dat ze voor ‘vrede en veiligheid’ zouden kunnen dienen, omdat ze tegenover de VS staan. Dat is echter niet het geval, wat ook uit de praktijk blijkt. Het imperialistische karakter van internationale verbonden wordt bepaald door het klassenkarakter van de deelnemende staten, en niet de positie van het verbond in de imperialistische piramide.

De eerdergenoemde BRICS werd bijvoorbeeld enige tijd voorgesteld als een kracht die voor ‘vrede en veiligheid’ zou zorgen. Maar deze benadering negeert de realiteit dat BRICS bestaat uit kapitalistische landen. Het bevorderen van de belangen van hun monopolies, in het kader van de internationale concurrentie, is bepalend voor het beleid, niet de belangen van de werkende klasse. Overigens zijn er ook in de BRICS grote tegenstellingen, bijvoorbeeld door de grensgeschillen tussen China en India, maar ook door de pogingen van de VS om toenadering te zoeken tot Brazilië en India.

Een ander voorbeeld is het Collectieve Veiligheidsverdragsorganisatie (CVVO), een militair bondgenootschap van Rusland met Armenië, Kazachstan, Kirgizië, Tadzjikistan en Wit-Rusland. Het karakter van die organisatie kwam duidelijk naar voren met de interventie in Kazachstan in januari 2022, waarbij Russische strijdkrachten in het kader van de CVVO werden ingezet tegen de volksprotesten om de kapitalistische macht te beschermen.

In Azië speelt ook de in 2001 opgerichte Shanghai-samenwerkingsorganisatie een belangrijke rol. Het betreft een economisch, politiek en militair samenwerkingsverband van China, Rusland en India, evenals Kazachstan, Kirgizië, Pakistan, Tadzjikistan en Oezbekistan. Recent hebben Iran, Turkije en Wit-Rusland aangekondigd zich bij de Shanghai-samenwerkingsorganisatie aan te sluiten, terwijl er ook banden zijn met andere landen in het Midden-Oosten, Noord-Afrika en Zuidoost-Azië.

Actuele brandhaarden

Er zijn een reeks brandhaarden in de wereld, met conflicten of oorlogen die in de toekomst kunnen escaleren en kunnen leiden tot gegeneraliseerde oorlogen.

In Oost-Europa is de situatie zeer ontvlambaar. Er vindt een imperialistische (proxy) oorlog plaats tussen de VS, NAVO en EU enerzijds en Rusland en zijn bondgenoten anderzijds op het grondgebied van Oekraïne. Dit volgt op de inmenging van de VS en EU in Oekraïne, met steun voor reactionaire en fascistische krachten om het land in het Euro-Atlantische blok te trekken. Dit zette belangrijke ontwikkelingen in de regio in gang die tegen het belang van de volkeren ingaan. In Oekraïne vond een reactionaire coup plaats, waarbij fascistische organisaties vrij spel kregen, terwijl vakbondsmensen en communisten werden vervolgd. De Krim werd door de Russische Federatie geannexeerd. Er ontstond een oorlog in Oost-Oekraïne. De VS en NAVO versterkten hun aanwezigheid in het Baltische gebied en Oost-Europa in een strategie die gericht is op omsingeling van Rusland. Er vonden grootschalige militaire oefeningen plaats zoals Defender Europe en Atlantik Resolve, die in wezen een repetitie waren voor oorlog met Rusland. Rusland eiste van zijn kant dat de NAVO-uitbreiding zou stoppen en stelde andere eisen. Gesprekken tussen Rusland, VS en NAVO leidden echter niet tot de-escalatie. In tegendeel, de situatie escaleerde verder met de Russische inval enerzijds en de aanhoudende inmenging van de NAVO en EU anderzijds.

Een andere brandhaard is het Midden-Oosten. De oorlog in Syrië, sinds 2011, heeft honderdduizenden het leven gekost en miljoenen ontheemd. Ondanks dat het erop lijkt dat regeringsgezinde krachten met steun van Rusland de overhand hebben gekregen, blijven delen van het land onder controle van jihadisten. Amerikaanse en Russische krijgsmachten en militaire bases blijven aanwezig en de Turkse bezetting van gebieden in Noord-Syrië wordt voortgezet. Zo gaat de strijd om verdeling van de buit door.

In de Perzische Golf is de situatie eveneens instabiel. Er is sprake van hevige inmenging van allerlei grootmachten in deze regio, mede door de grondstoffen en de strategische ligging als hub voor belangrijke internationale transportroutes. China is steeds actiever in de regio en sloot in 2021 een verdrag met Iran voor uitgebreide economische en militaire samenwerking, terwijl het ook economische banden aanhaalt met Saudi-Arabië, de Verenigde Arabische Emiraten (VAE), Oman en andere landen. De relaties van Iran met de VS en EU zijn daarentegen zeer slecht en leiden met enige regelmaat tot gevaarlijke incidenten (zoals het in beslag nemen van elkaars schepen met risico op gewapende conflicten tussen marineschepen). De oorlog in Jemen sinds 2014 heeft duizenden het leven gekost en ontzettend veel leed veroorzaakt voor de werkende klasse. Een belangrijke rol hierin speelt de door Saudi-Arabië en VAE geleide militaire interventie, die gestuurd wordt door de VS en andere bondgenoten. De tegenstellingen tussen Saudi-Arabië en VAE enerzijds, en Iran anderzijds – met op de achtergrond de overkoepelende concurrentie tussen Amerikaans en Chinees kapitaal – is verbonden met de oorlog in Jemen. Er lijkt ook geen eind te komen aan het leed van de Palestijnse bevolking onder de misdadige Israëlische bezetting.

Gevaarlijk is ook de situatie in Noord-Afrika. Er is hevige concurrentie om de controle over grondstoffen in Libië, waar talloze landen zich inmengen, zoals Frankrijk, Italië, VS, Rusland, Turkije, Egypte, VAE en andere. De wapenstilstand en de compromissen zijn zeer fragiel en de problemen na de NAVO-interventie en burgeroorlog zijn nog altijd aanwezig.

In Azië zijn nog een reeks andere brandhaarden. Zeer zorgwekkend zijn de toenemende spanningen tussen China en Taiwan, met inmenging van VS en sterke lidstaten van de EU. Er vinden veel militaire oefeningen plaats en er is een groot risico dat de situatie daar escaleert.

Er is ook een complex conflict in de Zuid-Chinese zee. Met de 'Nine dash line' legt China een claim op zeegebieden die de Filipijnen, Vietnam, Indonesië, Maleisië en Brunei als eigen wateren zien (overigens met onderling ook geschillen). Daarnaast zijn er eilanden die door verschillende landen geclaimd worden.

Er blijven grensgeschillen bestaan tussen China en India sinds de oorlog van 1962, en af en toe leidt dat zelfs ook tot gewapende conflicten tussen beide landen in de betwiste gebieden. India en Pakistan zijn in conflict over de regio Kasjmir, wat wordt gecompliceerd door toenemende Chinese invloed in Pakistan enerzijds en de relaties tussen India en de VS anderzijds.

Een andere brandhaard is de Balkan, waar Amerikaans, Europees, Russisch en Chinees kapitaal hevig concurreert. Het plan om de westelijke Balkan te integreren in Euro-Atlantische blok wordt voortgezet met de integratie van Albanië en Noord-Macedonië in de EU. Er is een conflict tussen Servië en het NAVO-protectoraat Kosovo. In Bosnië-Herzegovina is een aanzienlijke Servische separatistische tendens, die zich oriënteert op Rusland. Vanuit de bourgeoisie van de landen in de regio worden oude nationalistische ideeën over een 'groot Albanië' of een 'groot Servië' tot leven gewekt. Er zijn ook constante conflicten tussen Turkije en Griekenland, die regelmatig tot gewapende incidenten leiden. De Turkse burgerlijke regering bevordert het idee van een 'Blauw vaderland', waarmee het een claim legt op Griekse eilanden en territoriale wateren. De Turkse bezetting van Noord-Cyprus wordt al decennia voortgezet.

Zo zijn er ook nog andere gebieden waar spanningen zijn die kunnen leiden tot escalatie, zoals het Koreaanse schiereiland, Latijns-Amerika, de poolgebieden en elders.

Wapenwedloop en kernwapens

De internationale tegenstellingen uiteten zich ook in de toename van bewapening. De VS heeft momenteel veruit de grootste militaire uitgaven met ruim 800 miljard dollar (38% van de wereldwijde uitgaven aan wapens). China komt op de tweede plaats met bijna 300 miljard dollar (14%), en op ruime afstand volgen India (77 miljard), VK (68 miljard), Rusland (66 miljard), Frankrijk, Duistland, Saudi-Arabië, Japan en Zuid-Korea. In de regel gaat de bewapening gepaard met een tendens naar militarisering.

Er zijn bovendien negen landen met kernwapens: VS, Rusland, VK, Frankrijk, China, India, Pakistan, Israël en Noord-Korea. Allemaal stellen ze dat het voor defensief gebruik is. In het kader van conflicten – zoals

in Oekraïne – wordt door sommige landen echter regelmatig gehint op verandering naar de nucleaire strategie van ‘first strike’. Amerikaanse kernwapens zijn ook in Nederland gestationeerd, namelijk in de vliegbasis in Volkel.

De economische concurrentie voor de controle over markten en geostrategische posities gaat gepaard met de jacht op bewapening. Daarbij kent het kapitaal geen enkele morele beperking. De wapenwedloop tegen concurrerende kapitalistische staten is een inherent aspect van imperialisme.

4. Imperialistische oorlog en de houding van communisten in de strijd voor vrede

Imperialistische oorlogen zijn gruwelijke ontwikkelingen voor de arbeidersklasse. Ze gaan gepaard met veel leed. Mensenlevens worden vernietigd. Velen komen om, anderen verliezen huis en haard of worden gedwongen te vluchten en hun land en geliefden achter te laten. Maar oorlog wordt niet door de natuur veroorzaakt. Ook ligt de oorzaak van oorlogen zeker niet in de menselijke aard, zoals burgerlijke theoretici weleens stellen. De oorzaken van imperialistische oorlogen liggen in de belangen van de uitbuiters, die onderling strijden voor de controle over grondstoffen, transportroutes, markten en invloedssferen. Imperialistische oorlogen zijn het resultaat van het kapitalistische systeem dat de winst als hoogste goed heeft. Als het nodig is om de winsten van het grootkapitaal veilig te stellen, schromen de kapitalistische staten er niet voor om het bloed van hun inwoners op te offeren op het altaar van de winst.

Oorlog als voortzetting van politiek met andere middelen

“Oorlog is louter de voortzetting van politiek met andere middelen,” zo stelde de Pruisische generaal en strateeg Carl von Clausewitz. Dit citaat werd door Lenin vaak aangehaald, want het geeft de essentie weer. Oorlogen kunnen niet los gezien worden van de regeringen en de klassen die de oorlog voeren.²⁴

Maar om een oorlog te beoordelen, kunnen we niet uitgaan van de voorwendselen die de ene of andere zijde naar voren schuift. De marxistische benadering stelt bij de beoordeling van oorlogen de volgende vragen centraal: Welke klasse voert de oorlog? Voor welk doel? En in welke fase van de historische ontwikkeling?

Zo hadden Marx en Engels in de 19^e eeuw te maken met oorlogen die uitdrukking gaven aan burgerlijke bewegingen voor nationale bevrijding. Dit waren oorlogen in een fase van de geschiedenis waarin de burgerlijk-democratische omwentelingen nog niet waren voltooid (ongeveer rond de periode van de burgerlijke Franse Revolutie in 1789 tot aan de proletarische Commune van Parijs in 1871). De bourgeoisie had indertijd in sommige landen nog een progressieve rol te spelen in de strijd tegen de overblijfselen van het feodalisme en absolutisme.

Een ander voorbeeld is de heldhaftige nationale bevrijdingsstrijd die de onderdrukte volkeren voerden in de gekoloniseerde landen in de 19^e en 20ste eeuw. Die oorlogen hadden een antikoloniaal karakter – van de kant van de gekoloniseerden; van de kant van de imperialistische kolonisator waren het juist imperialistische en koloniale oorlogen.

Weer een ander voorbeeld is de oorlog die de USSR voerde ter verdediging van de socialistische opbouw tegenover de invasie van het imperialisme in de vorm van het nazi-fascisme. Deze oorlog werd, van de kant van de USSR, niet gevoerd door een bourgeoisie, maar door de arbeidersklasse die het socialisme verdedigde.

Vandaag de dag zijn de burgerlijk-democratische omwentelingen nagenoeg overal voltooid. De bourgeoisie heeft geen progressieve rol meer te spelen, maar heeft een reactionaire rol. De oorlogen die door kapitalistische landen worden gevoerd, hebben een imperialistisch karakter. Dat wil zeggen dat ze gevoerd worden door de bourgeoisie, de monopolies, met als doel de herverdeling van de wereld in hun strijd om grondstoffen, transportroutes, markten en invloedssferen. In zulke oorlogen, die van beide kanten imperialistisch zijn, heeft de arbeidersklasse geen enkele reden om de kant van de ene of andere imperialist te steunen.

Lenin schreef: “De hedendaagse democratie zal alleen trouw blijven aan zichzelf als zij zich noch bij de ene noch bij de andere imperialistische bourgeoisie aansluit, als zij zegt dat beide partijen

²⁴ Lenin, *Oorlog en revolutie*, <https://www.marxists.org/nederlands/lenin/1917/1917oorlog.htm>.

even slecht zijn en als zij de nederlaag van de imperialistische bourgeoisie in elk land wenst. Elk ander besluit zal in werkelijkheid nationaal-liberaal zijn en niets gemeen hebben met oprecht internationalisme.”²⁵

Het karakter van imperialistische oorlogen

Het is belangrijk om oorlogen op deze manier te beoordelen, op basis van een klassenanalyse. Want om de steun van de bevolking te winnen, vinden kapitalistische staten talloze voorwendselen voor hun imperialistische oorlog. Voor het verdedigen van de ‘nationale veiligheid’ tegenover een ‘buitenlandse dreiging’; voor het verdedigen van ‘onze cultuur’ of ‘onze manier van leven’; voor ‘de democratie’; voor de ‘bescherming van minderheden’; of strijd tegen terroristische, fundamentalistische, fascistische of andere (al dan niet vermeende) reactionaire krachten. Zulke voorwendselen worden bedacht om de steun van de bevolking in de imperialistische oorlog veilig te stellen, want in periodes van oorlog heeft de bourgeoisie de ‘nationale eenheid’ meer nodig dan ooit. Maar achter zulke voorwendselen schuilt de realiteit dat de oorlogen die door de bourgeoisie worden gevoerd, in het tijdperk van het imperialisme niets anders dan imperialistische oorlogen zijn die voortkomen uit het kapitalistische systeem zelf.

De arbeidersklasse en andere onderdrukte lagen van de bevolking hebben geen enkel belang bij imperialistische oorlogen. Ze hebben er geen enkel belang bij om elkaar te bestrijden en geen enkele reden om elkaar te haten. Het zijn de kapitalisten die elkaar in hun winstbejag continu beconcurreren en bestrijden. De werkers worden gedwongen om hun leven op te offeren in een strijd die hen niet aangaat, namelijk de concurrentiestrijd tussen de monopolies die onderling strijden met als doel de winst, oftewel de uitbuiting van de arbeidersklasse.

Lenin erkende leuzen als de ‘bescherming van het vaderland’ of ‘nationale oorlog’ enkel als relevant bij antikoloniale oorlogen tegen de imperialisten (zeker aangezien indertijd het koloniale systeem nog bestond), evenals (proletarische) nationale bevrijdingsbewegingen in bezette landen. Voor oorlogen tussen imperialisten zijn zulke leuzen misleidend.

In burgerlijke benaderingen wordt de ontwikkeling van het kapitalisme als een vreedzaam proces gezien. Oorlogen worden gezien als een afwijking, die door externe factoren ontstaat. Het tegendeel is waar: de imperialistische oorlog komt rechtstreeks voort uit de imperialistische vrede. In periodes van relatieve vrede, bereiden de wetmatigheden van het imperialisme namelijk de volgende imperialistische oorlog voor. De internationale machtsverhoudingen veranderen door de wet van ongelijkmatige ontwikkeling. Opkomende monopolies moeten grondstoffen, transportroutes en afzetmarkten veiligstellen om te kunnen overleven en groeien. Ze concurreren met andere monopolies die hun positie proberen te behouden en uit te breiden. Die concurrentie wordt door de wet van ongelijkmatige ontwikkeling steeds heviger. Wanneer die concurrentiestrijd niet langer met economische en politieke middelen gevoerd kan worden, worden de krijgsmachten van de burgerlijke staat ingezet tegenover andere staten die concurrerende monopolies vertegenwoordigen.

Wanneer oorlog uitbreekt, gaat de doos van Pandora open. Er worden allerlei ontwikkelingen in gang gezet die hun eigen dynamiek hebben. Het is vaak niet goed te voorspellen in hoeverre de oorlog zal escaleren, wie erbij betrokken zullen raken, hoelang de oorlog precies zal duren en wat het resultaat zal zijn. Zelfs een relatief klein regionaal conflict, kan onder bepaalde omstandigheden de vonk zijn die de escalatie in gang zet naar een algemenere oorlog. Vaak lopen de ontwikkelingen heel anders dan de hoofdrolspelers in gedachten hadden.

Eén ding is in ieder geval wel zeker: de werkende klasse aan beide kanten is altijd de dupe van de imperialistische oorlog. De Duitse communistische toneelschrijver en dichter Berthold Brecht schreef treffend: “Toen de laatste [oorlog] ten einde liep, waren er overwinnaars en overwonnenen. Onder de overwonnenen verhongerde het gewone volk. Onder de veroveraars verhongerde het gewone volk ook.”

²⁵ Lenin, *Onder valse vlag*, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1915/mar/x01.htm>.

De oorzaak van imperialistische oorlogen ligt dus uiteindelijk in kapitalistisch eigendom, in een systeem dat de winst als doel heeft en niet de behoeften van de bevolking. Alleen de omverwerping van de burgerlijke macht met de socialistische revolutie kunnen duurzame en democratische vrede veiligstellen, en definitief een einde brengen aan imperialistische oorlogen.

Ervaringen van de Eerste Wereldoorlog en de leninistische strategie tegen imperialistische oorlog

Het sociaalchauvinisme en pacifisme van de sociaaldemocratie

Bij het uitbreken van de Eerste Imperialistische Wereldoorlog in 1914, steunden de meeste arbeiderspartijen van de Tweede Internationale hun nationale bourgeoisie. De uitwerkingen en afspraken van de Congressen van de Tweede Internationale met het standpunt om imperialistische oorlogen niet te steunen, werden afgedankt.

De steun voor de ‘eigen’ bourgeoisie en de oorlog, werd gerechtvaardigd onder het mom dat de oorlog ‘defensief’ was. Daar was elke kant heilig van overtuigd (iets wat we vandaag ook zien). De sociaaldemocratische partij van elk land, bestempelde het vijandige land als agressor en de eigen bourgeoisie als ‘defensief’. Voor de ‘verdediging van het vaderland’ was het volgens de sociaaldemocraten van belang om met de bourgeoisie samen te werken.

Zo werd de oorlog goedgepraat door prominente figuren uit de arbeidersbeweging in heel Europa, die zelfs ministers werden in de burgerlijke regeringen die de imperialistische oorlog voerden. Het bekendste voorbeeld is de Duitse SPD, maar ook bijvoorbeeld de Franse SFIO leverde twee ministers en een staatssecretaris (Jules Guesde, Marcel Sembat en Albert Thomas) voor de burgerlijke regering, terwijl de *Union Sacrée* (‘Heilige Unie’) werd verkondigd, die inhield dat elk verzet tegen de regering en elke stakingsactie werd afgezworen.

De sociaaldemocratische partijen namen dus het standpunt in van het **sociaalchauvinisme**. Het chauvinisme is een reactionaire burgerlijke politiek die gericht is op het onderwerpen en knechten van andere volkeren, het aanwakkeren van haat en vijandschap tussen volkeren. Het gaat gepaard met racistische theorieën. Het sociaalchauvinisme is de uiting van deze reactionaire burgerlijke politieke stroming in de arbeidersbeweging. De sociaalchauvinisten doen zich voor als socialisten, maar in de praktijk treden ze als chauvinisten op door de oorlog direct of indirect te steunen en de argumenten van de bourgeoisie met betrekking tot de oorlog over te nemen. De essentie van het sociaalchauvinisme werd door Rosa Luxemburg goed omschreven: “De wereldwijde historische oproep van het Communistisch Manifest wordt fundamenteel herzien en luidt nu, zoals gewijzigd door Kautsky: proletariërs aller landen, verenigt u in vreedstijd en snijdt elkaar de keel door in oorlogstijd!”²⁶

Toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak in de zomer van 1914, veronderstelde men dat het met de herfst of uiterlijk kerst wel over zou zijn. Maar de oorlog duurde jaren. De aanvankelijke sfeer van enthousiasme en nationalisme, waar de sociaaldemocraten zich in lieten meeslepen, sloeg geleidelijk om. Naarmate de lijen zich opstapelden en mensen leden onder de honger en problemen, ontstond een sfeer van teleurstelling, verdriet, woede en bovenal verlangen naar vrede.

Er zijn complexe historische redenen die ertoe geleid hebben dat de meeste partijen van de Tweede Internationale zich zo lieten meeslepen en een sociaalchauvinistisch standpunt innamen. Een belangrijke onderliggende factor was, dat met de opkomst van het imperialisme de arbeidersaristocratie was ontstaan, als een materiële basis voor de invloed van opportunisme in de arbeidersbeweging. De reformistische tendensen bestonden immers al voor de oorlog. De reformisten oriënteerden zich al steeds meer op de burgerlijke staat als het instrument om verbeteringen te bewerkstelligen. Ze oriënteerden zich al op samenwerking met de kapitalistenklasse en de oorlog was de aanleiding om openlijk met ze in zee te gaan.

²⁶ Luxemburg, *Rebuilding the International*, <https://www.marxists.org/archive/luxemburg/1915/xx/rebuild-int.htm>.

Veel partijen – zeker in landen waar ze legaal konden opereren – hadden geleidelijk hun revolutionaire eigenschappen verloren. Ze werden legalistisch²⁷, bang voor de consequenties van een houding van verzet tegen de oorlog.

“Door de opzettelijk vage uitdrukking ‘praktische gevolgen’ heeft Kautsky de eenvoudige waarheid *verbuld*, dat de grote en sterke partijen *bevreest werden* voor de ontbinding van hun organisaties, voor het in beslag nemen van hun kassen, voor de arrestatie van leiders door de regering. Dit betekent dat Kautsky zijn verraad aan het socialisme met overwegingen betreffende de onaangename ‘praktische gevolgen’ van de revolutionaire tactiek tracht te rechtvaardigen. Is dit soms geen prostitueren van het marxisme? Men zou ons gearresteerd hebben, moet op een arbeidersvergadering te Berlijn een van de sociaaldemocratische Rijksdagafgevaardigden hebben verklaard, die op 4 augustus voor de oorlogskredieten hebben gestemd. Maar de arbeiders riepen hem als antwoord toe: ‘Nou, en wat dan nog?’ (...) Niet alleen in tijden van oorlog, maar onvoorwaardelijk bij elke verscherping van de politieke toestand, om van de een of andere revolutionaire actie van de massa’s maar te zwijgen, zal de regering zelfs van het meest vrije burgerlijke land altijd dreigen met het ontbinden van de legale organisaties, met het in beslag nemen van de kassen, met het arresteren van de leiders en met andere ‘praktische gevolgen’ van dat soort. Wat moet er dan gebeuren?”²⁸

De bolsjewieken daarentegen, waren gestaald in de jarenlange strijd tegen het tsarisme onder omstandigheden van repressie en vervolging. Zij zagen tijdig in dat de strijdvormen moesten worden aangepast aan de oorlogsomstandigheden die gepaard gingen met toenemende repressie vanuit de burgerlijke staat.

“Het is niet hun zaak [van de socialisten] om voor oorlogskredieten te stemmen of om het chauvinisme in hun ‘eigen’ land (en geallieerde landen) aan te moedigen, maar in de eerste plaats om te strijden tegen het chauvinisme van hun ‘eigen’ bourgeoisie, zonder zich te beperken tot legale vormen van strijd wanneer de crisis gerijpt is en de bourgeoisie zelf de door haar gecreëerde legaliteit heeft weggenomen.”²⁹

De bolsjewieken vielen niet in de valkuil van het sociaalchauvinisme, maar evenmin lieten ze zich meeslepen door de ogenschijnlijke tegenpool ervan, het **pacifisme**. Het pacifisme is een burgerlijke beweging, die tegen elke oorlog is gericht. Anders dan de communisten, richten de pacifisten zich dus ook tegen rechtvaardige bevrijdingsoorlogen (bijv. in de koloniën vroeger of in bezet gebied). Het prediken van vrede in het algemeen, los van de vraag wat voor vrede, wordt gezien als de manier om oorlog te bestrijden. De imperialisten gebruiken het pacifisme om hun oorlogsvoorbereidingen te verhullen of wanneer ze het tijd vinden om een oorlog tijdelijk te beslechten om de buit te verdelen. Ze gebruiken pacifisme om de strijd voor vrede te ontkoppelen van de strijd tegen de oorzaken van oorlogen, tegen het imperialisme. Communisten zetten hun krachten in op een vredesbeweging met een klassengeoriënteerde, anti-imperialistische lijn, niet een pacifistische. De uitdrukking van pacifisme in de arbeidersbeweging wordt ook wel sociaal-pacifisme of socialistisch pacifisme genoemd.

Afhankelijk van hoe een oorlog verloopt en allerlei andere factoren, zal de kapitalistenklasse vroeger of later streven naar het sluiten van een vrede. Meer specifiek een imperialistische vrede, waarbij de kapitalisten de buit verdelen. Daarbij doet de burgerij concessies en sluit akkoorden die vaak de belangen van de arbeidersklasse schaden. De bourgeoisie, die in de regel veel verdient aan de oorlogswinsten, kan dan beginnen met winst maken met de uitbuiting van de door oorlog uitgeputte arbeidersklasse in de

²⁷ Het legalisme richt zich enkel op legale vormen van strijd en sluit illegale strijdvormen onder alle omstandigheden uit. Op het moment dat de burgerlijke staat dreigt de strijd illegaal te maken (door organisaties van de arbeiders te verbieden, het recht op staken en demonstreren af te schaffen etc.), laten aanhangers van het legalisme zich inkapselen en gooien de handdoek in de ring.

²⁸ Lenin, *Het bankroet van de Tweede Internationale*,
<https://www.marxists.org/nederlands/lenin/1915/1915bankroet.htm>.

²⁹ Lenin, *Toestand en taken van de socialistische internationale*,
<https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1914/oct/x01.htm>.

wederopbouw – terwijl ondertussen het aftellen begint voor de volgende imperialistische oorlog aangezien de imperialistische vrede altijd een tijdelijk karakter heeft. De imperialistische vrede is net als de imperialistische oorlog een wetmatigheid van het imperialisme: ze doen zich noodzakelijk voor en wisselen elkaar af zolang de maatschappij gebaseerd is op het monopoliekapitalisme. In aanloop naar de imperialistische vrede, kan de bourgeoisie vredesleuzen naar voren schuiven om gebruik te maken van het verlangen van de bevolking naar vrede.

Waar het pacifisme aan het begin van de Eerste Imperialistische Wereldoorlog nog vooral te vinden was onder de kleinburgerij en utopische socialisten die droomden van een ‘vreedzaam kapitalisme’, werd die stroming op en gegeven moment omarmd door (delen van) de bourgeoisie zelf. Ook de sociaaldemocraten, die zich eerder door het sociaal-chauvinisme hadden laten meeslepen, gingen na verloop van tijd over tot het sociaal-pacifisme. Lenin benadrukte dan ook de “eenheid van de sociaal-chauvinisten met de pacifisten.”³⁰ Beide stromingen zijn, via de ene of de andere weg, uitdrukkingen van de belangen van de bourgeoisie.

“Het is precies op het moment, dat de heersende bourgeoisie zich voorbereidt om miljoenen proletariërs vreedzaam te ontwapenen en hen veilig over te brengen – onder dekking van een plausibele ideologie en besprenkeld met het heilige water van sentimentele pacifistische frasen! – van de smerige, stinkende, smerige loopgraven, waar ze werden afgeslacht, naar de strafdienst in de kapitalistische fabrieken, waar ze door hun ‘eerlijk zwoegen’ de honderden miljoenen staatsschuld moeten terugbetalen, juist op dit moment krijgt de leus, die onze Partij in de herfst van 1914 tot het volk richtte, namelijk: verander de imperialistische oorlog in een burgeroorlog voor het socialisme, nog meer betekenis dan aan het begin van de oorlog.”³¹

De omvorming van de imperialistische oorlog in een burgeroorlog voor het socialisme

De leus over de omvorming van de oorlog in een burgeroorlog voor het socialisme, vat de leninistische strategie tegen oorlog in het tijdperk van het imperialisme samen. In omstandigheden van oorlog, kan de macht van de bourgeoisie ernstig verzwakt raken, terwijl de massa's als gevolg van de oorlogsellende grote stappen kunnen zetten in hun bewustzijn. Oorlogen kunnen daarom objectief leiden tot het ontstaan van een revolutionaire situatie. Dat gebeurde tijdens de Eerste Imperialistische Wereldoorlog in onder andere Rusland en Duitsland.

Om de revolutie tot een succes te brengen, is echter niet alleen deze objectieve factor van belang. Het vereist ook de subjectieve factor. Het vereist dat de partij in staat is om te herkennen dat er sprake is van een revolutionaire situatie, dat de partij daarop is voorbereid, is geworteld op de werkplekken en in de buurten, en dat zij in staat is de arbeidersklasse te leiden in de socialistische revolutie, die de enige uitweg biedt voor de arbeidersklasse voor een democratische en blijvende vrede. Dat is de strategie die de bolsjewieken volgden, waardoor uit de Eerste Imperialistische Wereldoorlog de Socialistische Oktoberrevolutie ontsproot.

In Duitsland leidde de revolutionaire situatie niet tot een succesvolle revolutie. Er zijn veel factoren die daarin een rol hebben gespeeld. Een belangrijke rol speelde dat de communisten niet tijdig waren gesplitst van de sociaaldemocraten en opportunisten.

De SPD was de grootste partij van de Tweede Internationale. Het feit dat deze partij het reformisme en revisionisme van Bernstein en Kautsky omarmde, en vervolgens het sociaal-chauvinisme, had invloed op de arbeidersbeweging internationaal. Juist daarom was de strijd van de revolutionairen zoals Luxemburg, Liebknecht, Mehring, Zetkin en anderen van enorm belang. Zij verwierpen de reformistische lijn om onder

³⁰ Lenin, *Burgerlijk pacifisme en socialistisch pacifisme*, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1917/jan/01.htm>.

³¹ Lenin, *Wending in de wereldpolitiek*, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1917/jan/31.htm>.

het voorwendsel van de oorlog de klassenstrijd te staken. Zij vertegenwoordigden de revolutionaire stroming die zei: “de hoofdvijand van elk volk bevindt zich in zijn eigen land!”³²

De revolutionairen organiseerden zich in de Spartacusbond, maar ze bleven organisatorisch verbonden met de SPD, en na de splitsing in 1917 met de USPD waar ook Bernstein en Kautsky deel van uitmaakten. Het ontbreken van een revolutionaire partij was een gemis dat pijnlijk duidelijk werd in de revolutie van 1918-1919, waarbij de sociaaldemocraten de overhand wisten te krijgen en de kapitalistische macht in Duitsland werd gered. Pas op nieuwjaarsdag in 1919 werd de KPD opgericht. Nog geen drie weken later werden Luxemburg en Liebknecht vermoord door de contrarevolutionaire soldaten, die uiteindelijk werden geleid door het ministerie van de Defensie dat in handen was van een sociaaldemocratische minister.

Een oorlog creëert overigens zeker niet automatisch of altijd een revolutionaire situatie. In Groot-Brittannië bijvoorbeeld, deed zich dat niet voor rond de Eerste Imperialistische Wereldoorlog. “We kunnen een burgeroorlog niet ‘beloven’ of ‘afkondigen,’” zoals Lenin schreef, “maar om – indien nodig voor heel lange tijd – in die richting te blijven werken, zijn we verplicht.”³³ Zelfs als een revolutionaire situatie zich niet voordoet, is de revolutionaire strijd wel de strijd die verworvenheden zal afdwingen. Tegenover de reformisten, die zich richtten op de imperialistische vrede met wat ‘verbeteringen’ in landsgrenzen, het internationaal recht of in bewapeningsuitgaven, stelde Lenin het volgende.

“De vraag is niet, zoals de pacifistische Kautskyieten beweren: ofwel een reformistische politieke campagne, ofwel het afzien van hervormingen. Dat is een burgerlijke voorstelling van zaken. De vraag is: ofwel revolutionaire strijd, waarvan het bijproduct, indien deze niet volledig succesvol is, hervormingen zijn (de hele geschiedenis van revoluties in de wereld heeft dit bewezen), ofwel niets anders dan praten over hervormingen en de belofte van hervormingen.”³⁴

De strijd voor vrede vandaag de dag

De verscherping van de internationale tegenstellingen, de oorlog in Oost-Europa en andere brandhaarden in de wereld, tonen de toenemende oorlogsdreiging, niet alleen op regionaal niveau maar ook op grotere schaal. De inter-imperialistische tegenstellingen worden verder aangewakkerd door de kapitalistische economische crises en de veranderende internationale machtsverhoudingen door de ongelijkmatige ontwikkeling.

Bij het beoordelen van inter-imperialistische tegenstellingen en oorlogen, is het van belang dat we niet kijken naar louter geopolitieke overwegingen. Intuïtief is de eerste vraag die men stelt om een oorlog te beoordelen: “wie is de agressor?” Maar Lenin bekritiseerde zulke analyses van de pacifisten: “Bij het beoordelen van de huidige oorlog gebruiken zij nietszeggende, vulgaire, filisterachtige frasen over agressie of verdediging in het algemeen...”³⁵

In de regel zijn beide kanten ervan overtuigd dat de tegenstander de agressor is, door het eerste schot te lossen dan wel een dreiging te vormen of allerlei misdaden te begaan. De realiteit is echter dat imperialistische oorlogen het resultaat zijn van de oplopende inter-imperialistische spanningen. Beide imperialistische blokken escaleren de situatie, vormen voor elkaar een dreiging, geven elkaar aanleidingen voor de oorlog. Dat zien we ook in de huidige oorlog in Oekraïne, waar vruchteloze discussies om één agressor aan te wijzen, enkel kunnen leiden tot het goedpraten van de ene of de andere imperialist. Het is een grote illusie dat er naast ‘slechte, oorlogszuchtige imperialisten’ ook ‘goede, vreedzame imperialisten’ bestaan. Het imperialisme is het kapitalisme in zijn laatste stadium, een systeem dat imperialistische oorlog

³² Liebknecht, *The main enemy is at home!*, <https://www.marxists.org/archive/liebnecht-k/works/1915/05/main-enemy-home.htm>.

³³ Lenin, *Brief aan A.G. Shlyapnikov van 17 oktober 1914*, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1914/oct/17ags.htm>.

³⁴ Lenin, *Burgerlijk pacifisme en socialistisch pacifisme*, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1917/jan/01.htm>.

³⁵ Lenin, *Burgerlijk pacifisme en socialistisch pacifisme*, <https://www.marxists.org/archive/lenin/works/1917/jan/01.htm>.

voortbrengt en dat systeem bestrijden we. Vanzelfsprekend veroordelen we daarbij elke agressieve actie die tot verdere escalatie leidt, van welke imperialist die ook komt.

Oorlogen beoordelen we op basis van een wetenschappelijke, een dialectische en materialistische benadering van de ontwikkelingen. Het karakter van de oorlog moet worden bepaald, niet op basis van wie 'aanvalt' of 'verdedigt' – voor zover dat überhaupt is vast te stellen – maar op basis van welke klasse de oorlog voert. De communisten hebben niet de taak om de arbeidersklasse de ene of de andere imperialist te laten kiezen, maar juist de arbeidersklasse te organiseren in de strijd tegen imperialistische oorlog en het systeem dat de oorlogen veroorzaakt. In het geval dat een land bezet wordt, leveren communisten de strijd om het verzet van de arbeidersklasse zelf tegen de bezetting te organiseren.

Gevaarlijk en desoriënterend voor de arbeidersbeweging zijn pacifistische illusies, bijvoorbeeld dat het internationaal recht de vrede kan bewaren. Het is niet verkeerd om erop te wijzen wanneer imperialistische staten of verbonden het internationaal recht schenden. Maar het is even belangrijk om te beseffen dat het internationaal recht vaak ook juist als rechtvaardiging wordt gebruikt voor imperialistische interventies en oorlogen. Het internationaal recht heeft niet een klasseloos karakter en kan niet los worden gezien van de machtsverhoudingen tussen het kapitalisme en de strijd voor het socialisme op internationaal niveau, die ongunstig zijn sinds de contrarevoluties in de USSR en een reeks andere landen waarin het socialisme werd opgebouwd in de 20ste eeuw.

Even gevaarlijk zijn illusies over een 'multipolaire wereld'. Ook hiermee wordt de strijd voor vrede volledig ontkoppeld van het klassenvraagstuk. De strijd voor vrede wordt met deze politieke lijn slechts een strijd tegen bepaalde machtsverhoudingen, tegen het ene imperialistische blok ten gunste van andere imperialistische blokken. De achterliggende illusie is dat de burgerij de vrede kan waarborgen, of dat de vrede gewaarborgd kan worden door andere machtsverhoudingen tussen imperialistische blokken. Het betreft in wezen een nieuwe vorm van Kautsky's theorie over ultra-imperialisme. Datzelfde geldt voor theorieën die 'globalisering' zien als een fenomeen dat een einde zou kunnen brengen aan oorlog. Een soortgelijke benadering is ook te vinden in theorieën die stellen dat integratie in imperialistische verbonden oorlogen zou kunnen voorkomen, waarmee bijvoorbeeld de Europese Unie wordt voorgesteld als iets dat de vrede in Europa kan waarborgen.

Een andere schadelijke tendens is dat partijen de eis voor uittreding uit imperialistische verbonden zoals de NAVO (of EU), vervangen voor de vage eis van 'ontbinding van de NAVO'. Een wassen neus, die het vooral makkelijker maakt burgerlijke regeringen te steunen of zelfs eraan deel te nemen, binnen de kaders van imperialistische verbonden, wachtende tot ze worden 'ontbonden'. Overigens wordt deze eis soms ook genoemd bij burgerlijke, vaak reactionaire krachten, die uitdrukking geven aan delen van het kapitaal die zich op andere imperialistische verbonden richten.

Verwarring over zulke standpunten bestaat ook binnen de internationale communistische beweging. Dat is deels het resultaat van het feit dat de Leninistische uitwerkingen over oorlog en vrede volledig zijn weggemoffeld door het eurocommunisme en het reformisme in het algemeen. Een rol daarin speelde ook de theorie van 'vreedzame co-existentie' zoals deze door de Communistische Partij van de Sovjet-Unie (CPSU) werd omarmt vanaf het 20ste Congres. De leninistische theorie over oorlog en imperialisme is het resultaat van de verrijking van de uitwerkingen van Marx en Engels met de ervaringen van de communistische beweging in de eerste decennia van de 20ste eeuw en de wetenschappelijke studie ervan. In plaats van die theorie verder te verrijken op basis van actuele ontwikkelingen, zijn deze lessen door de reformistische tendens afgedaan ten gunste van de bovengenoemde klasseloze benaderingen.

Het is niet de bourgeoisie die de vrede kan waarborgen via het internationaal recht of multipolaire machtsverhoudingen. De imperialisten zijn juist de veroorzakers van oorlogen.

De enige maatschappelijke kracht, die in staat is de strijd voor vrede en tegen oorlog te voeren, is de arbeidersklasse, in samenwerking met andere onderdrukte lagen van de bevolking. In de strijd tegen elke oorlogsfophitsing, tegen bewapeningsprogramma's, tegen militarisering, tegen imperialistische verbonden, tegen de deelname van de burgerlijke staat aan imperialistische interventies en oorlogen, kan de

arbeidersklasse de vrede verdedigen en voorwaarden scheppen voor een socialistische maatschappij die de definitieve beëindiging oorlogen kan waarborgen.

Voor ons als NCPN betekent het dat we onze krachten inzetten in de strijd tegen de NAVO en de EU, tegen de deelname van Nederlandse strijdkrachten aan imperialistische militaire interventies en oorlogen, waaronder ook tegen de interventies van de Nederlandse staat in het Caribisch gebied. We zetten ons in voor de ontwikkeling van de vredesstrijd met een anti-imperialistische oriëntatie, niet tegen het ene of andere land of verbond, maar gericht tegen het imperialistische systeem als geheel, tegen de kapitalistenklasse en alle imperialistische verbonden.

Op het moment is er in Nederland nauwelijks sprake van een vredesbeweging. Er is een burgerlijke organisatie PAX, die in 2006 ontstond uit de fusie van Pax Christi en het Interkerkelijk Vredesberaad. Het komt dus uit christendemocratische hoek. Het richt zich op vrede in het algemeen. Het schaart zich daarbij achter de posities van de Nederlandse bourgeoisie en de EU. Het richt zich niet tegen imperialistische verbonden. Sterker nog, de NAVO en EU zijn voor de PAX “internationale veiligheidsactoren” die juist kunnen bijdragen aan “effectieve bescherming van burgers tegen oorlogsgeweld”, en het zoekt daarom ook samenwerking met deze imperialistische verbonden.³⁶ Praktisch werkt het als een lobbyorganisatie, die af en toe ook predikt over vrede via webinars of door wat vrijwilligers of stagairs ergens heen te sturen. Ondanks dat ze het woord ‘activist’ wel gebruiken, is het niet gericht op het organiseren van acties. PAX wordt nagenoeg volledig gesubsidieerd door overheden en organisaties; slechts 3% van het inkomen komt van particuliere donaties.³⁷

Verder zijn er initiatieven voor acties of demonstraties wanneer zich iets voordoet, zoals enkele jaren geleden met de imperialistische inmenging in Venezuela of recenter de poging tot inmenging in Cuba. Daar sluiten de NCPN en CJB meestal bij aan. Soms hebben we daarin ook een voortrekkersrol. Maar deze initiatieven hebben een spontaan karakter en zijn beperkt, zowel in het aantal mensen dat gemobiliseerd wordt als in de duur. Dat neemt echter niet weg dat het van belang is dat we zulke inspanningen blijven leveren. We doen er ervaring mee op en het draagt bij aan het creëren van potentie voor het opzetten van een echte georganiseerde vredesbeweging. Daarin kunnen we ook de samenwerking zoeken met comités, arbeidersorganisaties en leden van zusterorganisaties in Nederland.

In het kader van de toenemende inter-imperialistische tegenstellingen, wordt er gespeculeerd over herinvoering van de dienstplicht, waar bepaalde politieke krachten op aansturen. Het is van belang dat we daartegen strijden, niet vanuit een principieel probleem met de dienstplicht, maar vanuit het besef dat deze dienstplicht door de burgerlijke staat wordt ingesteld om jongeren te kunnen gebruiken als kanonnenvoer in de imperialistische plannen van de heersende klasse.

Dit gaat gepaard met een algemenere tendens van militarisering, die zich naast de pleidooien voor herinvoering van de dienstplicht ook op uiteenlopende andere manieren uit. Bijvoorbeeld de aanwezigheid van reclame voor krijgsmachten, in de media maar ook bijvoorbeeld op onderwijsinstellingen. Algemener krijgen krijgsmachten vaker een podium, bijvoorbeeld militairen die spreken in de media of bij herdenkingen. Bovendien worden de bevoegdheden en bewapening van boa's, politie en geheime dienst verder uitgebreid door de regering en de EU. De NCPN zal zich verzetten tegen de militarisering, een strijd die in het bijzonder onder de jongeren van belang is.

Op internationaal niveau bestaat er de Wereldvredesraad, waarvan wij af en toe verklaringen vertalen en publiceren. Inhoudelijk zijn er vooral organisaties betrokken waarin communisten een voorhoederol spelen, wat betekent dat de tegenstellingen binnen de internationale communistische bewegingen zich ook hier uiten.

³⁶ PAX, *Empowering people building peace: strategisch kader 2021-2025*, <https://paxvoorvrede.nl/media/download/empowering-people-building-peace-pax-strategisch-kader-2021-2025.pdf> pagina 17, 23.

³⁷ CBF, *Erkenningsrapport*, <https://www.cbf.nl/organisatie/pax>.

Het voorbeeld van Oekraïne

Er wordt wat uitgebreider stilgestaan bij de imperialistische oorlog in Oekraïne en bepaalde discussies rondom de beoordeling van deze ontwikkeling.

Het uitbreken van de imperialistische oorlog in Oekraïne is het resultaat van de oelopende tegenstellingen tussen verschillende imperialistische machten. Twee volkeren die ooit vredig samenleefden onder het socialisme in de Sovjet-Unie staan nu tegenover elkaar in een bloedige oorlog. Van beide kanten, zowel van de kant van de reactionaire Oekraïense regering en haar NAVO-bondgenoten, als van de kant van de kapitalistische Russische Federatie, worden valse voorwendselen naar voren gebracht om de imperialistische oorlog te rechtvaardigen. Maar in wezen is de oorlog van beide kanten een imperialistische oorlog die gevoerd wordt voor de belangen van de monopolies.

De contrarevoluties en de omverwerping van het socialisme gingen gepaard met het opbreken van de Sovjet-Unie, waarna Rusland en Oekraïne onafhankelijke staten werden. Onder het socialisme vond door de gehele Sovjet-Unie, en in het bijzonder tussen Rusland en Oekraïne, nauwe samenwerking plaats. Een groot gedeelte van de Oekraïense bevolking in het oosten is bijvoorbeeld Russischtaalg. Waar vóór de Sovjet-Unie de Oekraïense taal werd onderdrukt, werd door de Sovjet-Unie een taalbeleid ingesteld waarbij iedereen in diens eigen taal onderwezen kon worden en trots kon zijn op de eigen taal zonder chauvinisme.

Maar na de val van het socialisme trad burgerlijk nationalisme in beide landen weer op. Fascistische krachten die tegen de Sovjet-Unie hadden gestreden werden na 1991 verheerlijkt, zoals bijvoorbeeld Stepan Bandera in Oekraïne, die met zijn organisatie de OUN (Organisatie van Oekraïense Nationalisten) zich schuldig heeft gemaakt aan een groot aantal pogroms tegen de Poolse en Joodse bevolking van Oekraïne. Hij werd dan ook opgeleid in Nazi-Duitsland om als stormram te dienen tegen de Oekraïense arbeidersklasse. Zo wordt hij na de contrarevolutie in 1991 ook weer gebruikt.

De verhoudingen tussen kapitalistisch Oekraïne en kapitalistisch Rusland zitten vol tegenstellingen. Enerzijds richtte een deel van de Oekraïense bourgeoisie zich vooral op het Euro-Atlantische kapitaal, anderzijds bleven delen van de Oekraïense bourgeoisie economisch innig verbonden met de Russische bourgeoisie en maakten gezamenlijk met haar grote winsten over de ruggen van de arbeiders.

Ondertussen namen ook de concurrentie en tegenstellingen tussen de NAVO, VS en EU enerzijds en Rusland en zijn bondgenoten anderzijds verder toe, mede onder invloed van de veranderende internationale machtsverhoudingen en de invloed van China als (potentiële) bondgenoot voor het Russische kapitaal. Het Euro-Atlantische kapitaal probeerde haar dominante positie te verdedigen tegenover zulke ontwikkelingen en haar belangen veilig te stellen. Een uitdrukking daarvan is ook de uitbreiding van de NAVO en de agressieve strategie van omsingeling van Rusland met het vestigen van militaire bases en het houden van militaire oefeningen steeds dichterbij de Russische grenzen. Met de toename van de tegenstellingen tussen het Euro-Atlantische blok en Rusland werd de tegenstelling binnen de Oekraïense bourgeoisie en haar politieke vertegenwoordigers ook steeds groter.

In 2004 brak de reactionaire 'oranjerevolutie' uit in Oekraïne waarbij na de verkiezingen de meer 'pro-Russische' kandidaat Yanukovich, na betichtingen van verkiezingsfraude, plaatsmaakte voor de pro-Euro-Atlantische president Yuschenko. Met de verkiezing van Yuschenko, een bankier, kreeg het pro-Oekraïense nationalisme en de verheerlijking van fascistische Bandera nog meer ruimte. Het anti-Russische sentiment dat hierbij speelt, kwam en komt de Euro-Atlantische imperialisten goed uit, met name na de kapitalistische economische crisis van 2008.

Maar na 2010 kwam Yanukovich toch weer aan de macht als president. Uiteindelijk werd hij in de zogenaamde 'Maidanopstand' in 2014, een reactionaire coup met openlijke buitenlandse inmenging, gewelddadig verdreven door het Oekraïens-nationalistische blok. Dit blok opende onmiddellijk de aanval op alles wat gerelateerd was aan de herinnering van de Sovjet-Unie en voerde tevens een soort derussificatie-campagne uit. Ook werd de Communistische Partij van Oekraïne verboden, het partijkantoor vernield, en

in Odessa werd een vakbondshuis in brand gestoken waarbij honderden mensen omkwamen. Fascisten traden weer openlijk op in de straten en in de parlementen, en werden onthaald als helden.

Zoals de herinnering aan de Sovjet-Unie in Rusland misbruikt wordt voor Russisch nationalisme, zo krijgt het anticommunisme en anti-sovjetisme in Oekraïne een anti-Russische kleur, alsof de Sovjet-Unie een soort voortzetting van het Russische rijk zou zijn geweest.

Met name in Oost-Oekraïne, waar nauwere banden met Rusland zijn o.a. vanwege economische en culturele banden, stond men niet te springen om het nieuwe Maidanregime. De plannen van de nieuwe regering om een associatieverdrag te tekenen met de EU en de politiek tegen de Russische taal leidden tot groot verzet onder delen van de bevolking. Dat associatieverdrag had grote economische gevolgen voor de arbeidersklasse in Oekraïne, maar ook voor delen van de kapitalistenklasse, aangezien het de Oekraïense markt op grote schaal openstelde voor Europees en Amerikaans kapitaal, terwijl het juist allerlei barrières opwierp tegenover het Russische kapitaal. Het verzet culmineerde in het opzetten van zogeheten 'Volksrepublieken' in Donetsk en Luhansk, die overigens niets overeen hebben met de socialistische volksrepublieken.

Hoewel dit zich uitte in een etnisch, cultureel conflict, zat hier een belangrijk klassencomponent aan. Deze 'Volksrepublieken' vertegenwoordigen de belangen van die delen van de bourgeoisie in Oekraïne die zich niet achter het anti-Russisch nationalisme willen scharen en belang hebben bij economische banden met Rusland. Een deel van de arbeidersklasse, die zag dat de nieuwe Maidan-regering een openlijke aanval deed op hun rechten, volgde hen hierbij.

De Russische Federatie reageerde na de Maidancoup met de inlijving van de Krim. De houding tegenover de 'Volksrepublieken' Luhansk en Donetsk was weifelachtig, want ook het Russische kapitaal had economische belangen die vervlochten waren met Westers en Oekraïens kapitaal. Enerzijds werden deze 'Volksrepublieken' door de Russische staat economisch en militair gesteund, anderzijds werden ze niet politiek erkend of ingelijfd zoals de Krim, en erkende de Russische staat het nieuwe Oekraïense regime en ging over tot Minsk akkoorden. Russisch en Oekraïens kapitaal profiteerden gezamenlijk van de pijpleidingen door Oekraïne en de handel in kolen en staal uit de Donbas regio.

Onder die omstandigheden woedde al sinds 2014 een (burger-) oorlog in Oost-Oekraïne. De Minsk akkoorden, die steeds werden geschonden, leidden niet tot een diplomatieke oplossing. Onder invloed van de bovenstaande gebeurtenissen, escaleerde dit uiteindelijk met de invasie van de Russische Federatie in Oekraïne. Onder het mom van de 'denazificatie' van Oekraïne probeert de Russische bourgeoisie haar veroveringsoorlog af te schilderen als één en dezelfde strijd als die door de Sovjet-Unie werd gevoerd tegen Nazi-Duitsland. Dat terwijl groepen zoals de 'Rusich' groep worden ingezet in deze oorlog en Poetin openlijk de fascistische filosoof Ivan Ilyin citeert in zijn speeches. Een ander belangrijk voorwendsel voor de oorlog is dat Rusland de Russischtaligen in Oost-Oekraïne wil verdedigen en de onafhankelijkheid van de zogenaamde 'volksrepublieken' wil waarborgen. Ook wil de Russische bourgeoisie graag een 'eerlijke, multipolaire' wereld zien. Dat betekent niets anders dan dat de Russische imperialisten van de Euro-Atlantische imperialisten hun 'eerlijke aandeel' opeisen in het plunderen van de wereld. Ook beroept de Russische bourgeoisie zich op het internationaal recht, zoals ook Oekraïne en haar NAVO-bondgenoten doen.

Van Oekraïense en NAVO-zijde wordt de zaak zo voorgesteld alsof het om een totaal ongeprovoceerde invasie vanuit Rusland gaat. Rusland en het Russische volk worden voorgesteld als inherent agressief en misdadig. Hoewel de Oekraïense bourgeoisie, de 'oligarchen', veel gemeen hebben met hun Russische tegenhanger, wordt er gedaan alsof het hier gaat om een strijd van 'Europese beschaving' tegen 'Russische barbarij'. Deze oude racistische en reactionaire ideeën komen bij deze oorlog weer vol op de voorgrond. Ook Oekraïne en de NAVO, diezelfde NAVO die schuldig is aan talloze imperialistische interventies in Afghanistan, Libië, Joegoslavië, enzovoorts, beroepen zich op het internationaal recht. Openlijk fascistische militieën zoals het Azov-bataljon werden geïncorporeerd bij het Oekraïense leger en fascistische leuzen als 'Slava Ukraini' zijn inmiddels gemeengoed in de Euro-Atlantische burgerlijke politiek.

Al deze voorwendselen zijn bedoeld om af te leiden van het feit dat de oorlog objectief gaat om de conflicterende belangen van de betrokken imperialistische blokken. Rusland gebruikt zélf nazistische groeperingen om zijn belangen te bevorderen en heeft de arbeidersklasse in de zogenaamde volksrepublieken monddood gemaakt en in een nog grootschaligere oorlog meegesleurd. De Oekraïense bourgeoisie en haar NAVO-bondgenoten hebben op hun beurt grote schuld aan deze oorlog door de talloze provocaties en bedreigingen aan het adres van Rusland, het promoten van anti-Russisch sentiment tegen delen van de bevolking, en het vermoorden van talloze mensen in de Donbas regio.

In dit alles nemen verschillende communistische partijen verschillende posities in. Er is een stroming van partijen die een houding innemen die feitelijk neerkomt op het ondersteunen van de invasie door de Russische bourgeoisie in Oekraïne. Er wordt door deze stroming gesteld dat Rusland in Oekraïne ‘het nazisme bestrijdt’ en dat wanneer communisten deze invasie niet steunen, zij objectief aan de kant staan van de NAVO. Kenmerkend is dat partijen uit deze hoek vaak zo ver gaan dat zij samen met nationalistische, reactionaire en zelfs fascistische krachten optreden sinds het uitbreken van de oorlog.

Er zijn ook stromingen binnen de internationale communistische beweging die een meer centristische houding aannemen en zich vooral op het internationaal recht beroepen. Het internationaal recht wordt echter ook, zoals eerder aangegeven, door beide partijen in de oorlog gehanteerd als voorwendsel. Het internationaal recht als zodanig kan niet de basis vormen voor een veroordeling van de oorlog, omdat het recht niet de basis vormt voor het conflict. De interpretatie van dit recht is onderhevig aan de klassenstrijd en is in haar karakter burgerlijk. Ook zijn de verhoudingen in het internationaal recht anders dan toen de Sovjet-Unie nog bestond – deze wist bepaalde positieve internationale afspraken af te dwingen.

Daarnaast zijn er communistische partijen, zoals de Unie van Communisten van Oekraïne, die de oorlog als een imperialistische oorlog bestempelen van beide kanten. Zij ondertekenden de gezamenlijke verklaring zoals die werd opgesteld door de KKE (Griekenland), TKP (Turkije), PCTE (Spanje) en PCM (Mexico). De verklaring bestempelt deze oorlog ook als een imperialistische oorlog en roept de arbeidersklasse en het volk op om niet voor de ene of de andere rover te kiezen. De Unie van Communisten van Oekraïne roepen op om “de wapens tegen de eigen bourgeoisie” te keren en deze strijd tussen volkeren tot een strijd tegen het kapitalistische uitbuiterssysteem te maken, dat deze imperialistische oorlogen veroorzaakt. De NCPN en CJB hebben deze verklaring ondertekend.

Richtlijnen voor ons ideologisch werk over imperialisme en de opbouw van een anti-imperialistische vredesbeweging

1. Ideologisch werk

- 1.1 Onder verantwoordelijkheid van het Partijbestuur is de prioriteit om op korte termijn scholingen te organiseren, op basis van de leninistische opvatting van het imperialisme en de door de partij uitgewerkte inschattingen over de actuele ontwikkelingen.
- 1.2 Het Congres bepaalde dat een concept voor een nieuw partijprogramma moet worden uitgewerkt. Het Partijbestuur zal dit werk voortzetten, waarbij de relevante delen over de hedendaagse verhoudingen op basis van de inzichten van deze Conferentie en verdere studie worden uitgewerkt.
- 1.3 Komende jaren wordt onder leiding van het Partijbestuur binnen het kader van de relevante commissies de studie voortgezet naar het imperialisme en de actuele ontwikkelingen. Meer specifiek worden de volgende kwesties verder onderzocht:
 - Actuele ontwikkelingen in het imperialistische systeem.
 - De klassensamenstelling van de Nederlandse maatschappij. De samenstelling van het Nederlandse kapitaal en de strategische keuzes van de Nederlandse imperialisten. Maar ook de samenstelling van de Nederlandse arbeidersklasse en van de middenlagen.
 - De ontwikkelingen rondom imperialistische verbonden zoals de NAVO en EU worden nader bestudeerd. Met populariserende artikelen wordt het karakter van zulke verbonden en de schadelijke effecten die ze hebben op het levenspeil en de veiligheid van de arbeidersklasse ontmaskerd.
 - De rol van China in de internationale verhoudingen wordt nader bestudeerd. Het standpunt wordt uitgewerkt en op een volgende Conferentie vastgesteld.
 - De NCPN doet onderzoek naar de overblijfselen van het kolonialisme vandaag de dag, in het bijzonder de overblijfselen van het Nederlands kolonialisme in het Caribisch gebied. In dit kader is ook studie vereist naar het kolonialisme en de historische ontwikkeling van dit fenomeen, met aandacht voor het kolonialisme in de tijd voor en tijdens het monopoliekapitalisme, maar ook studie van de historische ontwikkeling van de strategie van de internationale communistische beweging in de strijd tegen het kolonialisme.
 - De kritiek op opportunistische en burgerlijke opvattingen over imperialisme, die worden geproduceerd door het ideologisch apparaat van de burgerij (onderwijs, media etc.), wordt verder uitgewerkt, evenals de schadelijke invloed ervan op de sociale beweging. Dit wordt ook gepopulariseerd in artikelen en propagandamateriaal.

2. Werk voor de opbouw van een anti-imperialistische vredesbeweging

- 2.1 De NCPN blijft zich de komende jaren inzetten voor initiatieven tegen imperialistische oorlogen en interventies, en voor vrede. De NCPN werkt de komende jaren aan de opbouw van een georganiseerde vredesbeweging met een klassengeoriënteerde, anti-imperialistische oriëntatie.
- 2.2 De NCPN verzet zich tegen elke deelname of steun van de Nederlandse staat aan imperialistische oorlogen en interventies. We bestrijden bewapening, kernwapens, militarisering en ideeën over herinvoering van de dienstplicht om de jongeren van de Nederlandse arbeidersklasse als kanonnenvoer beschikbaar te stellen voor de plannen van het Nederlands grootkapitaal en de NAVO. We voeren de ideologische strijd tegen oorlogsophitsing, chauvinisme en nationalisme.
- 2.3 Daar tegenover bevordert de NCPN de waarden van proletarisch internationalisme, internationale solidariteit en vriendschap der volkeren. Daartoe steunen of organiseren we naar vermogen internationale solidariteitsacties.

- 2.4 De NCPN onthult het imperialistische karakter en het gevaar van imperialistische verbonden zoals de NAVO en EU. De strijd voor uittreding van Nederland uit imperialistische verbonden, is gekoppeld aan de strijd voor het socialisme.
- 2.5 De NCPN ontmaskert de hypocrisie van het pacifisme en bestrijdt de invloed in de vredesbeweging van de burgerlijke pacifistische vredeslobby, die in feite de lijn van de Nederlandse regering en de imperialistische verbonden waaraan Nederland deelneemt, steunt.
- 2.6 Initiatieven van de partij in de vredesbeweging worden landelijk gecoördineerd, maar worden zoveel mogelijk verbonden met afdelingsopbouw en aan het bedrijvenwerk en studentenwerk.
- 2.7 De partij ontwikkelt de komende jaren slogans in de geest van ons anti-imperialistische standpunt waar kameraden zich van kunnen bedienen bij vredes- en anti-imperialistische initiatieven.

